

Aleg. 34.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego z czynności dotyczących się krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, szkoły ogrodniczej w Czernichowie i folwarku Czernichowskiego.

Wysoki Sejmie!

Wysoki Sejm nie załatwił w ciągu ubiegłej sesji sprawozdania Wydziału krajowego z czynności dotyczących się krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, szkoły ogrodniczej w Czernichowie i folwarku Czernichowskiego z dnia 16. stycznia 1889 L. 2661. Z tego powodu Wydział krajowy ma zaszczyt przedewszystkiem przedłożyć ponownie rzeczzone sprawozdanie, które brzmi jak następuje :

„Wysoki Sejmie! Na posiedzeniu z dnia 16. stycznia 1888 uchwalił Wysoki Sejm co następuje :

„I. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego z czynności dotyczących się krajowej średniej szkoły rolniczej, folwarku i szkoły ogrodniczej w Czernichowie z 15. listopada 1887 L. 55509.

II. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, aby wydał rozporządzenie, że ci uczniowie będą mieli pierwszeństwo w przyjęciu do szkoły rolniczej Czernichowskiej, którzy oprócz ukończenia niższego gimnazjum złożą dobrze egzamin wstępny.

III. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, aby postarał się w ciągu roku 1888 o dyrektora szkoły Czernichowskiej w myśli §. 11 statutu organizacyjnego tej szkoły.

IV. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu przenieść szkołę ogrodniczą Czernichowską do Tarnowa, zgadza się na uznanie szkoły ogrodniczej Tarnowskiej po połączeniu jej ze szkołą ogrodniczą Czernichowską za zakład krajowy i upoważnia Wydział krajowy do objęcia szkoły ogrodniczej Tarnowskiej w zarząd kraju pod warunkiem, że c. k. Rząd zapewni tej szkole zasiłki roczne na utrzymanie ze skarbu państwa przynajmniej w tej samej wysokości, w jakiej udziela takowych dotąd szkołom ogrodniczym w Czernichowie i Tarnowie.

V. Sejm zatwierdza załączony projekt etatu osób i płac grona nauczycieli krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie.

VI. Sejm otwiera Wydziałowi krajowemu na r. 1888 następujące kredyty :

a) na przeniesienie szkoły ogrodniczej Czernichowskiej do Tarnowa i urządzenie przyszej krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie do wysokości 1.500 zł.;

b) na utrzymanie przyszej krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie w r. 1888 do wysokości 1.500 zł. w. a. — razem do wysokości 3.000 zł.“

Zarazem uchwalił Wysoki Sejm na temże posiedzeniu następujące rezolucje :

„I. Poleca się Wydziałowi krajowemu, ażeby szczegółowe programy nauk wykładanych w Czernichowie poddał ocenie fachowemu, na podstawie którego programy te ostatecznie opracowane do szkoły wprowadził i ścisłego wykonania ich przestrzegał.

II. Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby ściśle zbadał, czy ustanowienie stałej posady nadzorca internatu przy szkole rolniczej w Czernichowie nie byłoby dla dobra tej szkoły potrzebne i odpowiednie wnioski przedłożył na najbliższą sesję sejmową.“

I. Szkoła rolnicza.

1. Przedewszystkiem wypada podać do wiadomości Wysokiego Sejmu, że w ostatnim czasie (w dniach 8. do 11. grudnia 1888) zakład Czernichowski był niestety widownią nader ubolewania godnych zajęć. Pewna bowiem część uczniów, aby okazać żal swój do jednego z funkcyjaryuszów szkoły, ukradkiem wybiła szyby w jego pomieszkaniu. Kiedy zaś kollegium nauczycieli rozpoczęło śledztwo w celu wykrycia winnych tego wybryku, ruch skierował się przeciw całemu gronu nauczycieli i przybrał w końcu taką formę i takie rozmiary, że kuratorya szkoły, która zjechała była na miejsce, nie mogąc wykryć właściwych winowajców, uznała za stosowne zakład zamknąć. Zarazem jednak kuratorya zarządziła natychmiast nowe wpisy, a gdy wszyscy byli uczniowie wnieśli prośby o przyjęcie z oświadczeniem, że poddają się regulaminowi szkolnemu, przyjęło kollegium do zakładu z 46 kandydatów 30, zaś z pomiędzy 16 nieprzyjętych dozwolono czterem odwołać się do kuratoryi od uchwały kollegium. Sprawozdanie o przebiegu i wyniku rozruchów w zakładzie Czernichowskim przedłożyła kuratorya relacją z dnia 12. grudnia 1888 L. 756, w której pomiędzy innymi doniosła, że według jej przekonania powodem rozruchów były zbyt pospieszne i za daleko idące innowacje w dozorowaniu i kierowaniu internatem. Na podstawie tego sprawozdania, które podało pierwszą urzędową wiadomość o rozruchach w zakładzie Czernichowskim, Wydział krajowy rozp. z dnia 14. grudnia 1888 L. 54981 zatwierdził zarządzenie kuratoryi, wzywając ją zarazem, ażeby przedłożyła jaknajrychlej szczegółowe wnioski swe co do środków, jakichby użyć należało, aby zapobiedz powtórzeniu się wybryków i zapewnić utrzymanie karności w internacie Czernichowskim. Wkrótce potem udał się do Krakowa członek Wydziału krajowego p. Dr. Józef Wereszczyński w celu dokładniejszego poznania stanu rzeczy, lecz na razie nie znalazł powodu do nowych zarządzeń. Wreszcie kuratorya, spełniając w części otrzymane polecenie, przedłożyła relacją z 4. stycznia r. b. L. 768/89 projekt nowego regulaminu dla uczniów szkoły. Nie przesądzając dalszym wnioskiem kuratoryi, Wydział krajowy czuje się zniewolonym już obecnie wypowiedzieć zdanie, że do regulowania stosunków zakładu Czernichowskiego prawdopodobnie okażą się nieodzownymi pewne zmiany i ulepszenia w urządzeniu internatu, których wprowadzenie dotąd było odraczane ze względów finansowych, a co do których Wydział krajowy po ścisłym rozważeniu sprawy nie omieszka przedłożyć Wysokiemu Sejmowi wniosków swych na najbliższej sesji sejmowej.

2. Celem wykonania uchwały Wysokiego Sejmu ad III., Wydział krajowy rozpiął ponownie konkurs na posadę nauczyciela zwyczajnego do wykładu jednej z nauk zawodowych i dyrektora krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie dnia 7. lutego 1888 L. 3565 z terminem 1. kwietnia 1888, równocześnie zaś oznajmił kuratoryi szkoły Czernichowskiej, że p. Dr. Saturnin Jakubowski dłużej jak do końca roku szkolnego 1887/8 na posadzie tymczasowego kierownika zatrzymanym być nie może, i wezwał ją z uwagi na ujemne rezultaty konkursów roz-

pisanych dawniej na posadę dyrektora szkoły Czernichowskiej, aby dołożyła wszelkich starań w celu wyszukania kandydata na dyrektora po za konkursem. Następnie oznajmił Wydział krajowy dekretem z dnia 2. marca r. b. L. 9239 p. Dr. Jakubowskiemu, że postanowił uwolnić go od obowiązków tymczasowego kierownika szkoły Czernichowskiej z dniem 31. lipca 1888. Załatwienie jednak sprawy obsadzenia posady dyrektora doznało znacznej zwłoki, a to z następującego powodu.

Pismem z dnia 25. marca 1888 wniósł p. Stanisław Homolacs rezygnację z godności delegata Wydziału krajowego w kuratorji szkoły Czernichowskiej tudzież do zwierzchniczego zarządu szkoły i folwarku w Czernichowie. Dalej doniósł komitet c. k. Towarzystwa rolniczego krakowskiego pismem z dnia 11. kwietnia 1888 L. 255, że pp. Dr. Edward Janczewski i Maryan Dydyński również zrzekli się godności delegata, względnie zastępcy delegata komitetu we wspomnianej kuratorji, a wreszcie pismem z dnia 11. maja 1888 uczynił toż samo p. Karol Czech jako zastępca delegata Wydziału krajowego. Rezygnacje powyższe zdawały się Wydziałowi krajowemu dla zakładu Czernichowskiego niepożądanymi i dlatego Wydział krajowy wszystkim rezygnującym wyraził życzenie, aby rezygnacje swe cofnęli. Kiedy zaś pp. delegaci i ich zastępcy oświadczyli w odpowiedzi w maju 1888, że gotowi są urzędować nadal, jeżeli Wydział krajowy uwzględni pewne ich wnioski w sprawach Czernichowskich, mianowicie usunie z zakładu dwóch przez nich wskazanych nauczycieli, zawiadomił ich Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 8. czerwca r. b. L. 20749, że postanowił jednemu z owych nauczycieli, nie będącemu urzędnikiem krajowym, wypowiedzieć posadę zaraz, a drugiemu jako urzędnikowi krajowemu na podstawie zarzutów, jakie mu kuratorja uczyniła, wytoczyć śledztwo dyscyplinarne. Pierwsze z powyższych postanowień weszło niebawem w wykonanie. Śledztwo dyscyplinarne zaś przeprowadzone na miejscu przez członków Wydziału krajowego pp. Teofila Bereźnickiego i Dra Józefa Wereszczyńskiego przeciw drugiemu nauczycielowi według uchwały Wydziału krajowego nie wykazało winy tego nauczyciela. Pomimo tego Wydział krajowy, uwzględniając zdanie kuratorji, która w piśmie z dnia 12. sierpnia 1888 L. 714 ponownie oświadczyła się stanowczo przeciw pozostawieniu rzeczonoego nauczyciela w Czernichowie, przeniósł takowego z Czernichowa, poczem kuratorja podjęła na nowo swą czynność.

Podania kandydatów, którzy zgłosili się na posadę dyrektora szkoły Czernichowskiej, przesłał Wydział krajowy kuratorji szkoły rozporządzeniem z dnia 7. kwietnia 1888 L. 9028, lecz sprawa pozostawała jeszcze w zawieszeniu w chwili, kiedy należało odebrać zarząd od p. Dra Jakubowskiego. Wydział krajowy więc najpierw rozporządzeniem z d. 27. lipca 1888 L. 32304 porучzył jednemu z nauczycieli szkoły Czernichowskiej zarząd zakładu na czas wakacyj, a następnie rozporządzeniem z dnia 31. sierpnia 1888 L. 37702 wydelegował p. Tomasza Rylskiego, profesora kraj. wyższ. szkoły rol. w Dublanach na substytucję dyrektora szkoły Czernichowskiej aż do czasu zamianowania dyrektora.

Z pomiędzy 10 kandydatów na posadę dyrektora uznała kuratorja szkoły za znakomicie ukwalifikowanego a zarazem jedyne go ukwalifikowanego tak na dyrektora jak na nauczyciela hodowli p. Dr. Władysława Łaszczczyńskiego, byłego docenta chemii rolniczej przy byłej głównej szkole warszawskiej i gospodarza praktycznego, i przedstawiła kandydata tego relacją z dnia 8. września 1888 L. 730 do nominacji. Uwzględnieniu tej propozycji stawało na przeszkodzie, że p. Dr. Łaszczczyński w podaniu swem zażądał był dodatku osobistego o rocznych 500 zł. w. a.

Zważywszy jednak, że tak Wydział krajowy jak kuratorja przez lat 6 daremnie starali się pozyskać dla szkoły Czernichowskiej odpowiedniego dyrektora, a p. Dr. Łaszczczyński jest pierwszym kandydatem na tę posadę, który z odpowiednim wykształceniem ogólnem i fachową wiedzą teoretyczną łączy długoletnią praktykę gospodarską, mniemał Wydział krajowy,

że postąpi w myśl intencji Wysokiego Sejmu, jeżeli pozyska tego kandydata, chociażby kosztem nowego obciążenia funduszu krajowego. Z tego powodu Wydział krajowy odezwał do c. k. Namiestnictwa z dnia 9. października 1888 L. 40100 przedstawił wspomnianego kandydata c. k. Ministerstwu rolnictwa do zatwierdzenia, a zawiadomiony przez c. k. Namiestnictwo odezwał z dnia 31. grudnia 1888 L. 78782, że JE. pan Minister rolnictwa na projektowaną nominację się zgadza, zamianował dekretem z dnia 9. stycznia r. b. L. 877 p. Dr. Władysława Łaszczyńskiego prow. nauczycielem hodowli i prow. dyrektorem krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, wzywając go zarazem, aby zgłosił się do służby jak najrychlej. Ponieważ zaś przyznany p. Dwi Łaszczyńskiemu dodatek osobisty nie jest przewidziany w budżecie funduszu krajowego na r. 1889, przeto Wydział krajowy ma zaszczyt przedłożyć Wys. Sejmowi w sprawie tej odpowiedni wniosek.

3. Prócz powyższej zmiany w składzie grona nauczycieli szkoły Czernichowskiej były w ciągu peryodu, objętego niniejszem sprawozdaniem, następujące sprawy personalu Czernichowskiego się dotyczące, przedmiotem czynności Wydziału krajowego:

a) Wskutek konkursu rozpisanego w r. 1887 w celu obsadzenia posady nauczyciela zoologii i hodowli, opróżnionej przez śmierć ś. p. Dra Stanisława Kruszyńskiego, zgłosiło się na tę posadę 6 kandydatów, których podania Wydział krajowy rozp. z dnia 29. listopada 1887 L. 48903, przesłał kuratorji.

Z kandydatów tych kuratorja relacją z dnia 25. lutego 1888 L. 670 przedstawiła wprawdzie jednego do nominacji, lecz Wydział krajowy ani tego kandydata, ani żadnego innego z tych, którzy się zgłosili, za dostatecznie przygotowanego uznać nie mógł, wskutek czego postanowił na razie nie obsadzać posady, a do wykładu zoologii i hodowli używać i nadał adjunkta p. Mieczysława Piotrowskiego.

b) Na wniosek p. delegata rozpiął Wydział krajowy rozp. z dnia 21. grudnia 1887 L. 60476 konkurs na opróżnioną już od dłuższego czasu dla braku kandydata posadę instruktora szkoły Czernichowskiej i ekonoma folwarku Czernichowskiego. Tym razem zaś konkurs osiągnął skutek pożądaný, gdyż zgłosiło się 10 kandydatów, z pomiędzy których Wydział krajowy dekretem z dnia 17. kwietnia 1888 L. 14.959 zgodnie z wnioskiem p. delegata zamianował instruktorem i ekonomem p. Władysława Ancutę, rządęcę dóbr.

c) Rozporządzeniem z dnia 13. czerwca 1888 L. 24101 wypowiedział Wydział krajowy p. Piotrowi Giermańskiemu, p. o. nauczyciela chemii, technologii chemicznej i mineralogii, posadę z dniem 31. sierpnia 1888 z powodu, że p. Giermański nie dopełnił warunku, od którego c. k. Ministerstwo rolnictwa nadanie mu posady etatowej, uczyniło zawisłem, t. j. nie zdał egzaminu na nauczyciela średnich szkół rolniczych.

Równocześnie zaś rozpiął Wydział krajowy konkurs na posadę powyższą z terminem do 15. lipca 1888.

Podania 11 kandydatów, którzy wskutek konkursu na opróżnioną posadę się zgłosili, przesłał Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 18. lipca 1888 L. 26.194 kuratorji, a zgodnie z wnioskiem jej przedstawił odezwą do c. k. Namiestnictwa z dnia 18. września 1888 L. 40099 p. Karola Trochanowskiego, zastępcę nauczyciela w c. k. wyższej szkole realnej w Krakowie, c. k. Ministerstwu rolnictwa do zatwierdzenia. Wreszcie uzyskawszy potrzebne zezwolenie rzeczzonego Ministerstwa, zamianował dekretem z dnia 9. listopada 1888 L. 48184 p. Trochanowskiego prow. nauczycielem chemii, technologii chemicznej i mineralogii.

d) Ks. Tadeusz Chromecki, kapelan i katecheta kraj. szkoły rolniczej w Czernichowie, zrezygnował z tej posady, powołany na rektora XX. Pijarów w Krakowie, i ustąpił z posady dnia 31. lipca 1888. Na miejsce jego powołał Wydział krajowy dekretem z dnia 28. sierpnia 1888 L. 36825 zgodnie z wnioskiem kuratorji na prow. kapelana oraz nauczyciela religii i języka polskiego ks. Mateusza Jeża, wikaryusza w Niepołomicach.

e) Dekretem z dnia 10. września 1888 L. 39501 przeniósł Wydział krajowy p. Zygmunta Strusiewicza nauczyciela ekonomii, administracji i rachunkowości do Lwowa, a następnie porучzył mu wykład administracji i rachunkowości w kraj. wyższej szkole rolniczej w Dublanach, gdzie katedra tego przedmiotu przez śmierć ś p. Dra Aua utraciła profesora

f) W celu zaspokojenia chwilowej potrzeby powołał Wydział krajowy dekretem z dnia 6. września 1888 L. 38581 p. Stanisława Szalaja, rządcę dóbr, który ukończył szkołę rolniczą w Dublanach, do pełnienia w roku szkolnym 1888/9. obowiązków nauczyciela administracji i hodowli.

g) Na wniosek p. delegata zamianował Wydział krajowy dekretem z dnia 8. czerwca 1888 L. 21625 p. Jana Wojnę prow. kasyerem zakładu.

4. Podane wyżej zmiany w składzie grona nauczycieli szkoły Czernichowskiej doprowadziły do następującego wyniku :

Z sześciu posad nauczycieli stałych obsadzone są obecnie: a) posada dyrektora zarazem nauczyciela hodowli (Dr. Łaszczyński), b) posada nauczyciela botaniki i rolnictwa (Dr. Prażmowski), c) posada nauczyciela chemii, technologii chemicznej i mineralogii (Trochanowski) i d) posada nauczyciela matematyki i fizyki (Dr. Birkenmajer).

Piątą posadę nauczyciela ekonomii, administracji i rachunkowości zajmuje tymczasowo p. Szalay, nie ucząc jednak ekonomii. Na szóstą zaś posadę kuratora relacją z dnia 31. grudnia 1888 r. L. 767 zaproponowała już kandydata bez konkursu.

Z reszty miejscowych funkcyjaryuszów uczy ks. Jeż stale religii i języka polskiego, p. Kuhl stale nauk inżynierskich (budownictwo, miernictwo, melioracje), p. Stefczyk stale języka niemieckiego, historii i geografii, wreszcie p. adjunkt Piotrowski tymczasowo aż do przybycia nowego dyrektora w części zoologii (systematyki) i hodowli.

Na docentów dojeżdżających, dla których w budżecie szkoły wyznaczone są dotacje, powołał Wydział krajowy podobnie jak w poprzednim roku szkolnym p. Dr. Walentowicza do wykładu weterynaryi, a p. Remina do wykładu leśnictwa.

Dla braku jednak jednego a przed obsadzeniem posady dyrektora nawet dwóch nauczycieli stałych, niedostawało jeszcze wykładających dla anatomii i fizjologii zwierząt domowych, ekonomii społecznej, statystyki rolniczej i ustaw agrarnych. Z tego powodu Wydział krajowy zgodnie z wnioskiem kuratoryi rozp. z dnia 9. października 1888 r. L. 40248 porучzył na rok szkolny 1888/9 wykład pierwszego z tych przedmiotów p. Dr. Walentowiczowi, a reszty przedmiotów p. Dr. Stefczykowi, wynaczając budżetem nieprzewidziane wynagrodzenia p. Dr. Walentowiczowi ryczałtowo w kwocie 400 zł a p. Dr. Stefczykowi w kwocie 2 zł. 50 ct. za godzinę wykładu.

5. Z kuratoryi szkoły ustąpił w ciągu roku ubiegłego delegat c. k. rządu p. c. k. starosta Kazimierz hr. Borkowski, a następcy jego c. k. rząd dotąd nie zamianował.

6. W wykonaniu uchwały Wys. Sejmu ad II., Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 7. lutego 1888 r. L.3565 polecił dyrekcji szkoły, aby przy przyjmowaniu nowych uczniów dawała pierwszeństwo tym kandydatom, którzy ukończywszy 4 klasy szkoły średniej z dobrym postępem, poddadzą się nadto egzaminowi wstępnemu i takowy zdadzą dobrze.

Następnie zaś na przedstawienia dyrekcji Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 13. marca 1888 L. 9222 polecenie swe pierwotne uzupełnił w ten sposób, że zdania egzaminu wstępnego polecił żądać bezwarunkowo od takich kandydatów, nie posiadających świadectwa z ukończenia IV. klasy „I. stopnia z odznaczeniem“, którzy nie wykażą postępów dobrych (t. j. najmniej zadowolniających), choćby z jednego z przedmiotów ważniejszych dla kandydata na rolnika, a mianowicie z języka polskiego, matematyki, fizyki i historii naturalnej.

7. Wypracowanie szczegółowych programów nauki, do których odnosi się rezolucja Wysokiego Sejmu ad I., polecił Wydział krajowy dyrekcji szkoły już dawniej, a od ówczesnego

kierownika tymczasowego otrzymał wiadomość w listopadzie 1887, że programy są gotowe i będą niebawem przedłożone kuratorowi. Po zapadnięciu przywiedzionej na wstępie uchwały Wysokiego Sejmu, Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 7. lutego 1888 L. 3565 ponownie wystosował w tej sprawie do kuratorowi odpowiednie polecenie. Kuratorowi zaś przedłożyła żądane programy relacją z dnia 18. sierpnia 1888 L. 703, poczem Wydział krajowy oddał takowe do oceny p. Władysławowi Lubomęskiemu, dyrektorowi kraj. szkół roln. w Dublanach.

8. Ze względu na polecenie zawarte w rezolucyi Wys. Sejmu ad II. Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 7. lutego 1888 L. 3565 wezwał kuratorę, ażeby wzięła pod rozwagę, czy ustanowienie stałej posady nadzorcy internatu przy szkole rolniczej w Czernichowie nie byłoby dla dobra tej szkoły potrzebnem, a następnie objawiła mu w tej sprawie swe zdanie. W odpowiedzi na wezwanie powyższe doniosła kuratorowi relacją z dnia 23. sierpnia 1888 L. 719, że ustanowienie posady nadzorcy internatu dla szkoły Czernichowskiej uważa za zbyt bezcelne, ponieważ naczelny nadzór nad internatem sprawuje dyrektor, do szczegółowego nadzoru posiada zakład kapelana, a w dodatku i każdy z nauczycieli ma moralny obowiązek nadzorowania uczniów. Co więcej, zdaniem kuratorowi z góry przewidzieć można, że nadzorca, któryby nie był zarazem nauczycielem, nie miałby u uczniów należytej powagi, co prowadziłoby do przykrych kolizyj, że przeto ustanowienie takiego nadzorcy tylko ujemny mogłoby wydać rezultat. W konkluzji kuratorowi oświadczyła się stanowczo przeciw ustanowieniu posady nadzorcy internatu, wobec czego Wydział krajowy na razie zaniechał dalszych kroków w tej sprawie. Późniejsze jednak wypadki, które wykazały, że nadzór internatu wykonywany w sposób dotychczasowy nie jest wystarczającym, zniewalały do ponownego zajęcia się zaniechanym projektem.

9. C. k. Ministerstwo rolnictwa zarządziło było w r. 1887, że egzamin główny uczniów średnich szkół rolniczych (rozumie się takich, którym ukończenie nadaje prawo do służby jednorocznej), którzy chcą odbyć służbę jednoroczną na koszt skarbu państwa, winien się odbywać w obecności komisarza rządowego. Ponieważ zaś w zakładzie Czernichowskim z końcem roku szkolnego 1887/8 zgłosili się do egzaminu tacy kandydaci, przeto egzamin odbył się wskutek doniesienia dyrekcji szkoły Czernichowskiej przy udziale p. Dr. Józefa Rostańskiego, c. k. profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, jako komisarza rządowego.

10. Na egzamina w szkole Czernichowskiej delegował Wydział krajowy po dwakroć p. Władysława Lubomęskiego, dyrektora kraj. szkoły roln. w Dublanach, a mianowicie na egzamin półroczny, który się odbył w dniach 30. i 31. stycznia 1888 i na egzamin główny, który przypadł na dni 25., 26. i 27. czerwca 1888. Sprawozdanie zaś, które p. Lubomęski przedłożył o powyższych egzaminach, udzielił Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 27. lutego 1888 L. 8190 i z dnia 10. sierpnia L. 33305 kuratorowi szkoły. Nadto uznał Wydział krajowy za potrzebne, aby p. Lubomęski dla uzupełnienia organizacji naukowej szkoły Czernichowskiej w roku szkolnym 1888/9 zwiedził tę szkołę przynajmniej dwa razy, przebywając za każdym razem dłuższy czas na miejscu, w celu pouczenia wykładowych o metodzie uczenia i celem wprowadzenia potrzebnej harmonii w wykładach. Odpowiednie polecenie dał Wydział krajowy p. Lubomęskiemu rozporządzeniem z dnia 31. sierpnia 1888 L. 37702, a wskutek tego p. Lubomęski przebywał w Czernichowie od dnia 15. do 22. września 1888, aby zaraz z początkiem roku szkolnego nowo powołanym nauczycielom udzielać potrzebnych wskazówek.

II. Szkoła ogrodnicza.

Uchwały Wys. Sejmu od IV. do VI. przesłał Wydział krajowy odezwą z dnia 14. lutego r. b. L. 6568 c. k. Namiestnictwu, dołączając statut organizacyjny kraj. szkoły ogrodniczej Alegat 1. w Tarnowie /- tudzież zestawienie kosztów utrzymania szkoły. W przekonaniu zaś, że tym sposobem uczynił zadość wymogom, podanym w reskrypcie c. k. Ministerstwa rolnictwa z d. 14.

czerwca 1887 L. 7600/825, wyraził zarazem oczekiwanie, że c. k. Rząd uwzględni warunek, od którego Wysoki Sejm utworzenie krajowego zakładu ogrodniczego w Tarnowie uczynił zawisłym. W odpowiedzi na odezwę powyższą zażądało c. k. Namiestnictwo z polecenia c. k. Ministerstwa rolnictwa odezwą z dnia 23. kwietnia 1888 L. 22865 pewnych dodatkowych wyjaśnień, dotyczących się dalszego utrzymania ogrodu w Czernichowie i środków na utrzymanie kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie. Gdy zaś Wydział krajowy odezwą z dnia 12. maja 1888 L. 18505 zażądanych wyjaśnień dostarczył, oznajmiło c. k. Ministerstwo rolnictwa reskryptem z dnia 26. czerwca 1888 L. 8489/973, wystosowanym do c. k. Namiestnictwa, że dla krajowej szkoły ogrodniczej, która ma być przeniesiona z Czernichowa do Tarnowa, przyznaje począwszy od roku 1889 na lat pięć państwową subwencję na utrzymanie w rocznej kwocie 2.300 zł. w. a.

Na podstawie reskryptu powyższego Wydział krajowy odezwą z dnia 13. lipca 1888 L. 28965 zawiadomił c. k. Namiestnictwo, że postanowił objąć szkołę ogrodniczą Tarnowską w zarząd kraju i połączyć z takową szkołą ogrodniczą Czernichowską. Równocześnie Wydział krajowy poczynił kroki odpowiednie w celu utworzenia kuratoryi kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie w myśl §. 19. statutu org. szkoły, a w następstwie weszli w skład kuratoryi:

jako delegat c. k. Rządu p. Leopold Płaziński c. k. starosta w Tarnowie, poseł na Sejm krajowy;

jako delegat Wydziału krajowego p. Józef Męciński, poseł na Sejm krajowy, a jako jego zastępca p. Dr. Jan Mikuciński, adwokat krajowy w Tarnowie;

jako delegat Wydziału powiatowego w Tarnowie ksiądz Eustachy Sanguszko, a jako jego zastępca p. Ignacy hr. Potulicki, właściciele dóbr;

jako delegat gminy miasta Tarnowa p. Witołd Rogoyski, burmistrz m. Tarnowa i poseł na Sejm krajowy a jako jego zastępca p. Maksymilian Grabowski.

Dalej nawiązał Wydział krajowy rozporządzeniem z tej samej daty rokowania z gminą m. Tarnowa w celu uzupełnienia warunków, pod którymi gmina miała się zobowiązać odstąpić pewne grunta i budynki na użytek kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie, a po otrzymaniu propozycji gminy rozp. z dnia 28. sierpnia 1888 L. 36733 sprawę tych warunków ostatecznie załatwił.

Wreszcie wydelegował Wydział krajowy równoczesnem rozporządzeniem komisję, złożoną z urzędnika conceptowego i technicznego do Tarnowa z poleceniem, aby zbadała stan budynków przeznaczonych na pomieszczenie kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie i ułożyła projekt pomieszczenia tej szkoły wraz z kosztorysem robót potrzebnych adaptacyjnych i konserwacyjnych.

Po wykonaniu i skolaudowaniu wyżej wymienionych robót zarządził Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 30. października 1888 L. 46213 wysłanie do Tarnowa trzech uczniów, którzy pozostali w szkole ogrodniczej Czernichowskiej, tudzież inwentarza tejże szkoły, o ile takowy nie okazał się potrzebnym dla ogrodu Czernichowskiego. Następnie zaś wydelegowana przez Wydział krajowy komisja odebrała w dniu 4. grudnia 1888 od kuratoryi szkoły ogrodniczej Tarnowskiej i gminy m. Tarnowa szkołę rzeczoną, liczącą 14 uczniów, wraz z gruntem, budynkami, inwentarzem i zapasem kasowym.

Zgodnie z wnioskiem kuratoryi kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie postanowił był Wydział krajowy na razie nie obsadzać posad etatowych w tejże szkole. Odebrawszy więc szkołę Tarnowską w zarząd krajowy powołał na propozycję kuratoryi dekretem z dnia 28. grudnia 1888 L. 54371 do tymczasowego pełnienia obowiązków kierownika p. Walentego Tarsińskiego, do tymczasowego kierownika szkoły, z wynagrodzeniem rocznem w kwocie 600 zł. w. a. i relutum za pomieszkanie o rocznych 200 zł. w. a., a do tymczasowego pełnienia obowiązków nauczyciela fachowego p. Kazimierza Waśniewskiego, ogrodnika m. Tarnowa, który już poprzednio spełniał funkcje nauczycielskie w szkole ogrodniczej z wynagrodzeniem rocznem w kwocie 400 zł. w. a.

Prócz powyższych oznaczył Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 28. grudnia 1888 L. 1888 L. 55807 również w myśl wniosków kuratoryi nauczycieli dochodzących, którzy uczyć mają za wynagrodzeniem od godziny nauki.

Pozostaje jeszcze wypracować szczegółowy plan nauki dla szkoły ogrodniczej Tarnowskiej, do czego kuratorya otrzymała już polecenie, tudzież uzupełnić wewnętrzne urządzenie szkoły i przygotować grunt odstąpiony szkole do uprawy ogrodowej, co również jest w toku wykonania.

Nadmienić w końcu wypadka, że Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 9. listopada 1888 L. 40244 polecił dyrekcji kraj. średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, aby p. Alojzemu Rużyczce, dotychczasowemu nauczycielowi szkoły ogrodniczej w Czernichowie, wypowiedziała posadę niezwłocznie z terminem trzechmiesięcznym, przytem zaś porozumiała się z nim, czy nie zechciałby objąć na przyszłość obowiązków ogrodnika zakładu Czernichowskiego za wynagrodzeniem dla tegoż ogrodnika wyznaczonem.

III. Folwark.

Folwark Czernichowski pozostawał przez cały rok ubiegły pod zwierzchnim zarządem p. delegata. Nie można więc wątpić, że wynik gospodarki w tymże roku, dotąd ściśle nie obliczony, okaże się znacznie korzystniejszym, niż w kilku latach poprzednich.

Z ważniejszych spraw folwarku tyjących się wymienia Wydział krajowy następujące:

1. W myśl wskazówek, jakie udzieliła sejmowa komisya gospodarstwa krajowego w sprawozdaniu swem z dnia 11. stycznia 1888 Ls. 1320, Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 18. lutego 1888 L. 6567 polecił p. delegatowi, ażeby:

a) Wydał dyrekcji szkoły polecenie zachowania obory bydła holenderskiego w Czernichowie;

b) zbadał sprawę zabagnienia pewnej parceli gruntu Czernichowskiego;

c) zbadał sprawę budowy gnojarni i zarządził w tej sprawie jak najrychlej co uzna za stosowne.

Pierwszemu z tych poleceń stało się zadość. O zarządzeniach zaś p. delegata w dwóch drugich sprawach nie otrzymał Wydział krajowy wiadomości.

2. Administracya pieca wapiennego przysparza dyrektorowi zakładu czynności z uszczerbkiem czasu, który dyrektor sprawom szkolnym winien poświęcać. Nadto piec wapienny w ostatnich latach przynosił bardzo skromne dochody, a w jednym z tych lat wynikiem gospodarki była nawet znaczna strata.

Z tego powodu Wydział krajowy na wniosek p. delegata postanowił piec wdzierżawić a rozp. z dnia 31. sierpnia 1888 r. L. 36890 upoważnił p. delegata do zawarcia z miejscową spółką włościańską umowy, według której spółka wzięła w dzierżawę piec wapienny na lat trzy za czynsz roczny w kwocie 850 zł. w. a.

3. Uzupełniając wiadomość podaną w sprawozdaniu z dnia 15. listopada 1887 L. 55509 o wykonaniu polecenia Wys. Sejmu, tyjącego się stawków demonstracyjnych w Czernichowie, nadmienia Wydział krajowy, że według sprawozdania p. inżyniera Stanisława Chrząszczewskiego, któremu zbadanie sprawy było poruczonem (z dnia 10. marca 1888) urządzenie stawków demonstracyjnych w Czernichowie byłoby połączone ze znacznymi trudnościami a koszta urządzenia 4 stawków o powierzchni 1 morga 182 sążni wyniosłyby najmniej 3459 zł. 32 ct., wobec czego Wydział krajowy postanowił zaniechać urządzenia stawków zwłaszcza, że i p. Aleksander Gostkowski oświadczył się przeciw urządzeniu stawków w takich warunkach i tak znacznym kosztem.“

Uzupełniając powyższe sprawozdanie co do wiadomości podanych o krajowej szkole rolniczej i folwarku w Czernichowie a z pominięciem szkoły ogrodniczej, która z końcem roku szkolnego 1887/8 przestała istnieć, Wydział krajowy ma zaszczyt poniżej zdać sprawę z dalszych szych czynności w tym dziale zarządu.

I. Szkoła rolnicza.

1. Na podstawie wyniku dochodzenia, przeprowadzonego przez dyrekcję szkoły w sprawie wybryków, o których Wydział krajowy w przytoczonym wyżej sprawozdaniu swem podał wiadomość (v. poprzednie sprawozdanie „Szkoła rolnicza“ 1 i 8) skazano, według relacji dyrekcji z dnia 3. lutego 1889 L. 138, dwóch pozostałych w zakładzie uczniów na karę karceru. Jeden z nich jednak nie chciał poddać się wyrokowi, a kiedy mu zagrożono wydaleniem z zakładu, oświadczył: że woli z zakładu wystąpić, jak pójść do karceru; co gorsza zaś doszło do wiadomości dyrektora, że uczniowie znów się zmagają i zamierzają gremialnie wystąpić z zakładu, jeżeliby ów uczeń zakład opuścił. Dyrekcji powiodło się jednak tym razem odwieść uczniów od oporu przeciw decyzji kolegium nauczycieli, a nawet i uczeń najwięcej winny poddał się karze.

Zajście to wykazało dowodnie, że nawet tak surowe środki, jak zamknięcie zakładu i pozbawienie trzeciej części uczniów prawa do powrotu, nie zdołały usunąć z zakładu ducha niekarność. Za tem więcej naglącą uznaną więc być musiała potrzeba obmyślenia i zastosowania środków, któreby zapobiegły powtórzeniu się wybryków, zaprowadzając i ustalając porządek i karność w internacie.

Jeden z takich środków znalazł Wydział krajowy w zmianie regulaminu dla uczniów, za czem na podstawie projektu wypracowanego przez dyrekcję i kuratoryę szkoły rozp. z dnia 1. lutego b. r. L. 1290 wydał i wprowadził w życie nowe „Przepisy obowiązujące uczniów kraj. śred. szkoły rolniczej w Czernichowie“.

Dalej zdawało się właściwem zaniechany na razie projekt ustanowienia nadzorcy internatu ponownie wziąć pod rozwagę. W sprawie tej przedłożyła najpierw dyrekcja szkoły (relacja z dnia 15. maja r. b. L. 423) swoją opinię według której:

Dyrektor i kapelan, powołani z urzędu do nadzoru w internacie, nie są w stanie wykonywać tego nadzoru w dostatecznej mierze, ponieważ ciążą na nich, a szczególnie na dyrektorze, jeszcze rozliczne inne obowiązki i ponieważ funkcjonarysze ci ani nie są obowiązani, ani nie mogą przebywać z uczniami tak nieprzerwanie, aby uczniowie nie pozostawali nigdy bez nadzoru; brak dostatecznego nadzoru był głównym powodem nieporządków w zakładzie czernichowskim; należy zatem za przykładem innych internatów, ustanowić nadzorcę, któryby przebywał z uczniami we dnie i w nocy z wyjątkiem godzin szkolnych i czuwał, aby uczniowie przestrzegali jak najściślej przepisów regulaminu szkolnego.

Ze zdaniem powyższem kuratorya szkoły według relacji swej z dnia 23. maja r. b. L. 814 tym razem najzupełniej się zgodziła, a nawet uznała ustanowienie nadzorcy za tak naglące, że przedłożyła wniosek, aby Wydział krajowy dozwolił przyjąć nadzorcę już od początku nowego roku szkolnego i otworzył na ten cel odpowiedni kredyt. Wydział krajowy zaś, przyszedłszy również do przekonania, że utworzenie posady nadzorcy i pozyskanie na tę posadę odpowiedniej osobistości stanowi jeden z głównych warunków prawidłowego rozwoju zakładu, wniosek kuratoryi uwzględnił i rozporządzeniem z dnia 9. sierpnia b. r. L. 22902 oświadczył jej gotowość do przyjęcia, począwszy od nowego roku szkolnego, tymczasowego nadzorcy z wynagrodzeniem miesięcznem w kwocie 50 zł. oprócz wikt i pomieszkania.

Będąc jednak w zasadzie stanowczo zwolennikiem projektu ustanowienia nadzorcy internatu w Czernichowie, Wydział krajowy uważa również za niewątpliwie, że wykonanie projektu tylko wtedy wyda pożądaną owoce, jeżeli się powiedzie pozyskać na posadę nadzorcy osobistość

o należytej kwalifikacji. Do skutecznego działania niezbędną jest dla nadzorcy pomiędzy innemi pewna powaga wobec uczniów. Powagę tę zaś może nadzorca uzyskać najłatwiej, jeżeli zarazem pełni obowiązki nauczyciela. Dla tego Wydział krajowy, zgodnie ze zdaniem kuratoryi szkoły, uważa za bardzo pożądane, ażeby przyszły nadzorca internatu czernichowskiego uczył w zakładzie jakiego przedmiotu, choćby podrzędniejszego znaczenia jak np. gimnastyki.

Do wymagań, jakim przyszły nadzorca internatu ma uczynić zadość, musi oczywiście wynagrodzenie tego funkcjonariusza stać w odpowiednim stosunku. Wydział krajowy mniema przeto, że płacę roczną w kwocie 800 zł. wraz z wiktem i wolnem pomieszkaniem kawalerskiem uważać należy w tym wypadku za minimum wynagrodzenia i w myśl tego zapatrywania sformułował wniosek, który ma zaszczyt przedłożyć poniżej Wysokiemu Sejmowi.

Dyrekcya szkoły oznaczyła nadto w relacji z dnia 7. marca r. b. L. 240 jako jeden z głównych powodów rozstroju pomiędzy uczniami brak rozrywki w godzinach wolnych i wniosła zarazem, aby Wydział krajowy wyznaczył odpowiedni fundusz na sprowadzenie z Krakowa nauczyciela gimnastyki i szermierstwa, na zakupno przyborów do szermierki i uzupełnienie przyrządów gimnastycznych tudzież na zakupno kilku szachów, warcabów i t. p.

Wniosek ten, poparty przez kuratoryę szkoły, uznał Wydział krajowy za stosowne uwzględnić, wskutek czego rozp. z dnia 19. marca r. b. L. 11076 otworzył dyrekcji na cele wyżej oznaczone kredyt do wysokości 150 zł. po za obrębem budżetu.

Pozostaje jeszcze rozwiązać ważną kwestyę usunięcia niedostatków w pomieszczeniu internatu Czernichowskiego. Doświadczenie pouczyło, że w Czernichowie wadliwy rozkład ubikacyj i szczupłość miejsca, którem internat rozporządza, szczególnie zaś brak sali rekreacyjnej, niezmiernie utrudnia wykonywanie nadzoru nad uczniami.

To też dyrekcya w relacji z dnia 18. stycznia r. b. L. 84 na potrzebę rozszerzenia zabudowania szkolnego szczególnie położyła nacisk. Jest to jednak sprawa, której załatwienie musi mieć za podstawę dokładne zbadanie techniczne istniejącego budynku szkolnego, a przy tem nie ulega wątpliwości, że zaspokojenie potrzeby rozszerzenia internatu wymagać będzie znacznych ofiar pieniężnych.

Aby przeto uniknąć przeciążenia przyszłorocznego budżetu funduszu krajowego, Wydział krajowy postanowił odroczyć przedłożenie wniosków w tej sprawie do czasu, w którym kuratorya szkoły zakończy zarządzane już poprzednio badania potrzeb szkoły pod względem pomieszczenia i w którym kraj będzie rozporządzał kapitałem indemnizacyjnym za prawo propinacyi w Czernichowie.

2. W składzie kuratoryi szkoły Czernichowskiej zaszła w ciągu peryodu objętego niniejszem sprawozdaniem ta zmiana, że miejsce delegata c. k. Rządu, opróżnione wskutek ustąpienia c. k. starosty p. Kazimierza hr. Borkowskiego, zajął według odezwy c. k. Prezydium Namiestnictwa z d. 27. kwietnia b. r. L. 6963 c. k. radca Namiestnictwa i starosta w Krakowie p. Eugeniusz Kuczkowski.

3. Z spraw dotyczących się personalu zakładu Czernichowskiego wypada wyszczególnić następujące:

Nowo mianowany prowizoryczny dyrektor p. Dr. Władysław Łaszczyński (v. poprzednie spraw. „szkoła rolnicza“ 2) objął urządowanie dnia 1. marca b. r.

Na posiedzeniu z dnia 26. stycznia 1889 uchwalił Wysoki Sejm co następuje:

„Sejm wyznacza p. Drwi Adamowi Prażmowskiemu, nauczycielowi krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, dodatek osobisty o rocznych 200 zł. w. a. na czas od 1. sierpnia 1887 aż do nadania pierwszego pięciolecia“.

Uchwałę powyższą udzielił Wydział krajowy rozporządzeniem z d. 5. lutego b. r. L. 4691 p. Drwi Adamowi Prażmowskiemu, asygnując mu równocześnie przyznany dodatek.

Na opróżnioną wskutek zgonu ś. p. Dra Stanisława Kruszyńskiego posadę nauczyciela szkoły rolniczej w Czernichowie przedstawiła kuratorya relacją z d. 31. grudnia 1888 L. 767 p. Dra Leona Nowakowskiego, byłego profesora nauk przyrodniczych w progimnazjum w Łowiczu, a później w gimnazjum realnem w Włocławku, w końcu dyrektora szkoły technicznej przy kolei żelaznej Nadwiślańskiej.

Uznając wybór ten za trafny, Wydział krajowy udał się odezwą z d. 1. lutego b. r. L. 450 do c. k. Ministerstwa rolnictwa za pośrednictwem c. k. Namiestnictwa z wnioskiem o upoważnienie do nominacji. Załatwienie sprawy doznało jednak zwłoki, ponieważ c. k. Namiestnictwo zażądało uzupełnienia dokumentów, dołączonych do podania p. Dra Nowakowskiego. Ażeby więc szkoła Czernichowska wcześniej pozyskała niezbędnego nauczyciela, Wydział krajowy rozporządzeniem z d. 26. kwietnia b. r. L. 15671 powołał p. Dra Nowakowskiego do Czernichowa, w przekonaniu, że decyzja c. k. Ministerstwa rolnictwa nie może w tym wypadku sprzeciwić się wnioskowi.

Na prośbę docenta szkoły Czernichowskiej p. Dra Franciszka Stefczyka, popartą przez kuratoryę szkoły, udzielił Wydział krajowy rozp. z d. 14. maja b. r. L. 20840 temuż funkcyjnarjuszowi zasilek w kwocie 100 zł. na podróż naukową, mającą na celu bliższe zapoznanie się z instytucją spółek systemu Reiffeisena.

Adjunktowi szkoły Czernichowskiej p. Mieczysławowi Piotrowskiemu przyznało c. k. Ministerstwo rolnictwa (według odezwy c. k. Namiestnictwa z d. 30. kwietnia b. r. L. 25335 za staraniem Wydziału krajowego stypendjum z funduszków państwowych w kwocie 1.000 zł. na r. 1888/9 na dalsze studia, których celem ma być wykształcenie się na nauczyciela zoologii i hodowli dla średnich szkół rolniczych, a które oznacza plan ustanowiony przez Wydział krajowy. Studya te miał p. Piotrowski rozpocząć z wiosną b. r., lecz powstrzymany chorobą dopiero z początkiem zimowego półrocza szkolnego będzie mógł udać się w podróż.

4. W poprzednich sprawozdaniach o szkole Czernichowskiej wspomniał już Wydział krajowy kilkakrotnie, że w budynku szkolnym nie wszystkie zbiory znaleźć mogą pomieszczenie. Jakoż wszystkie grubsze okazy, należące do zbioru machin i narzędzi rolniczych, a nadto cały zapasowy inwentarz sprzętów i ruchomości, tudzież pościeli uczniów i różnych materiałów mieściły się dotąd w osobnej szopie. Budynek ten jednak wskutek starości stał się w roku bieżącym do dalszego użytku zupełnie nieprzydatnym, gdyż przestał chronić umieszczone w nim przedmioty od wpływów atmosferycznych, a gruntowna jego naprawa wymagałaby nakładu, któryby wartością budynku żadną miarą nie dał się usprawiedliwić. Z tego powodu Wydział krajowy, aby uchronić inwentarz szkoły od uszkodzenia, połączonego ze znaczną stratą dla funduszu krajowego, na wniosek dyrekcji szkoły postanowił postawić jak najrychlej szopę drewnianą, której kosztta budowy według obliczenia dyrekcji wyniosą w przybliżeniu 500 zł. a o postanowieniu tem zawiadomił rozporządzeniem z dnia 30. lipca b. r. L. 31951 dyrekcję szkoły z wezwaniem, aby przedłożyła jak najrychlej szkic i kosztorys budowy. Obecnie zaś ma zaszczyt przedłożyć Wys. Sejmowi odpowiedni wniosek w sprawie powyższej.

5. Sprawozdaniem z d. 28. grudnia 1888 L. 52131/88 usiłował Wydział krajowy uzasadnić potrzebę podwyższenia dotacji rocznej na pomoce kancelaryjną dla kuratoryi szkoły i dla delegata z 400 zł. na 600 zł., a zamknął sprawozdanie wnioskiem o kredyty dodatkowe na cel powyższy na lata 1888 i 1889 do wysokości 200 zł., na każdy z tych dwóch lat. Sprawozdania tego jednak Wys. Sejm nie załatwił. Powołując się przeto na takowe, Wydział krajowy ponawia poniżej wniosek swój w tej sprawie, modyfikując go jedynie co do peryodów, na które kredyty pragnie uzyskać.

6. Egzamin w szkole Czernichowskiej inspicjonowali z polecenia Wydziału krajowego: egzamin półroczny odbyty w dniach 30. i 31. stycznia r. b. p. Zygmunt Kahane, profesor kraj. wyż. szkoły rolniczej w Dublanach, a egzamin główny odbyty w dniach 26. i 27. czerwca r. b.

p. Władysław Lubomeński, dyrektor szkół Dublańskich. Sprawozdania jednak nie otrzymał Wydział krajowy żadnego z wyniku tych egzaminów, a to wskutek śmierci p. Kahanego, jakoteż z powodu, że po egzaminach Czernichowskich nastąpiły bezpośrednio egzamina w Dublanach, absorbujące w zupełności czas i czynność dyrektora, a od egzaminów trwają dotąd wakacje szkolne.

II. Folwark.

1. Gospodarka na folwarku Czernichowskim wydała w r. 1888 znacznie lepsze rezultaty, niż w kilku latach poprzednich. Kiedy bowiem w latach poprzednich zamknięcia rachunkowe wykazywały niedobory, niekiedy nawet znaczne, rachunek r. 1888 zamknięto nadwyżką w kwocie 2.089 zł., przewyższającą nadwyżkę preliminowaną o 61 zł., a po doliczeniu należności czynnych w łącznej kwocie 197 zł. 50 ct. o 258 zł. 50 ct. Znaczenie zaś tego wyniku podnosi jeszcze okoliczność, że przyczynił się doń głównie wzrost dochodu z gospodarstwa, szczególnie ze sprzedaży płodów zwierzęcych (większy od preliminowanego netto o 969 zł. a po doliczeniu należności czynnych w kwocie 197 zł. 50 ct. o 1.166 zł. 50 ct.)

W tym stanie rzeczy uznał Wydział krajowy za właściwe częścią dla dalszego podniesienia gospodarstwa, a częścią w uwzględnieniu potrzeb szkoły zezwolić na wydatek niepreliminowany, wyznaczając na wniosek dyrekcji, poparty przez p. delegata, rozporządzeniem z d. 26. czerwca r. b. L. 26077 kwotę 180 zł. nado kupno owiec, mianowicie 4 matek i tryka merynosów z odmiany „mérinos précoces du Soissonais“ i 2 matek merynosów z odmiany „negretti“.

2 Na posiedzeiu z d. 23. stycznia r. b. uchwalił Wys. Sejm, co następuje:

„Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby na następującej sesji sejmowej przedłożył szczegółowe wykazy wydatków i dochodów z eksploatacji pieca wapiennego w Czernichowie, niemniej szczegóły, odnoszące się do ilości wyrobionego materiału i warunków zbytu i przedłożył zarazem wnioski co do dalszego prowadzenia tego przedsiębiorstwa bez narażenia funduszu krajowego na straty.“

Uchwałę powyższą uprzedziło dokonane przez Wydział krajowy zawarcie umowy o dzierżawę pieca wapiennego, o którym Wydział krajowy podał już wiadomość w poprzednim sprawozdaniu (v. Folwark 2). Okazało się zaś następnie ponownie z zamknięcia rachunku pieca wapiennego z r. 1888, że umowa zawarta o dzierżawę pieca wapiennego jest dla funduszu krajowego korzystną, gdyż zapewnia zakładowi na lat trzy dochód roczny w kwocie 850 zł., kiedy w kilku latach poprzednich zamknięcia rachunku pieca wapiennego wykazywały niedobory, a w r. 1888 przy lepszej administracji wydatki wynosiły 3.343 zł. 65 ct., dochody 3.367 zł. 25 ct. zatem czysty zysk tylko 23 zł. 60 ct.

Alegat 2. Na podstawie wyводу powyższego Wydział krajowy przedkładając w załączeniu % sprawozdanie Dyrekcji krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie za rok szkolny 1887/8 ma zaszczyt wnieść:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego z czynności dotyczących się krajowej średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, folwarku Czernichowskiego i szkoły ogrodniczej w Czernichowie z dnia 24. września 1889 L. 40954/89.

2. Sejm wyznacza p. Drowi Władysławowi Łaszczyńskiemu, prow. dyrektorowi kraj. średniej szkoły rolniczej w Czernichowie, na czas urzędowania jego w Czernichowie roczny dodatek osobisty do płacy w kwocie 500 zł. i otwiera Wydziałowi krajowemu na cel powyższy kredyt dodatkowy do wysokości 417 zł. na rok 1889.

3. Sejm poleca Wydziałowi krajowemu ustanowić dla zakładu Czernichowskiego nieetatową posadę nadzorcy internatu, uposażoną w wynagrodzenie roczne w kwocie 800 zł., wikt równy wiktowi uczniów i pomieszkanie kawalerskie, a na pokrycie wydatków połączonych z wykonaniem powyższego polecenia otwiera Wydziałowi krajowemu kredyt dodatkowy w kwocie 245 zł. za rok 1889.

4. Sejm upoważnia Wydział krajowy do postawienia w Czernichowie szopy na przechowanie okazów machin i narzędzi rolniczych tudzież materyałów i otwiera mu na cel powyższy kredyt do wysokości 500 zł. na rok 1889.

5. Sejm otwiera Wydziałowi krajowemu na pokrycie kosztów pomocy kancelaryjnej dla kuratorji kraj. średniej szkoły rolniczej w Czernichowie i delegata do zwierzchnego zarządu szkoły i folwarku w Czernichowie w latach 1889 i 1890 kredyt dodatkowy w kwocie 200 zł. na r. 1889 i kredyt w kwocie 600 zł. na rok 1890 zamiast preliminowanej dla szkoły Czernichowskiej na tenże rok i cel kwoty 400 zł.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 24. września 1889.

Marszałek krajowy:

Tarnowski w. r.

Sprawozdawca:

Dr. Józef Wereszczyński w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Statut organizacyjny

krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie.

I. Postanowienia ogólne.

§. 1.

Cel szkoły.   Celem „krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie“ jest wykształcenie ogrodników uzdolnionych do prowadzenia ogrodów wiejskich.

§. 2.

Środki do   Cel ten ma być osiągniętym :
dopięcia   a) przez uzupełnienie elementarnego wykształcenia uczniów do tej szkoły
celu.   wstępujących ;
                  b) przez udzielanie nauk zasadniczych, o ile takowe są niezbędne, jako przygotowanie do nauk zawodowych, dalej nauk zawodowych, wreszcie najpotrzebniejszych dla ogrodnika nauk pomocniczych ;
                  c) przez wyuczenie dokładnego i racjonalnego wykonywania wszelkich prac, wchodzących w zakres zawodu ogrodniczego ;
                  d) przez pomieszczenie uczniów w internacie pod ścisłym nadzorem, celem przyzwyczajenia ich do porządku, posłuszeństwa i punktualnego a sumiennego spełniania wszelkich obowiązków.

§. 3.

Czas trwa-   Nauka w szkole trwa lat trzy, podzielone na sześć półroczy.
nia nauki.

§. 4.

Język   Językiem wykładowym jest język polski.
wykładowy.

II. Plan nauki.

§. 5.

Plan nauk   Naukę teoretyczną pobierają uczniowie przede wszystkim w półroczu zimowym, teoretycz-   zaś w półroczu letnim takowa ogranicza się w zasadzie na demonstracjach, tudzież nych.   na powtarzaniu lekcji zimowych, z zastosowaniem do prac jednocześnie wykonywanych.

Nauka ta obejmuje następujące przedmioty :

1. naukę religii, zmierzającą do dokładnego objaśnienia i wpojenia obowiązków człowieka wobec Boga, bliźniego i samego siebie;
2. naukę języka polskiego, która ma nauczyć władać tym językiem ustnie i na piśmie, a oprócz tego dostarczyć uczniom sposobności do uzupełnienia wiadomości swych na polu historii ojczystej;
3. naukę języka niemieckiego w zakresie potrzebnym do poprawnego czytania, tudzież do zrozumienia niemieckich nazw narzędzi, przyrządów, roślin i części roślin, robót ogrodniczych, wreszcie wyrazów i wyrażeń, używanych w niemieckich cennikach ogrodniczych;
4. z języka łacińskiego wiadomości potrzebne do poprawnego wymawiania i pisanania używanych w botanice nazw roślin i części roślin;
5. 6. i 7. arytmetykę, geometryę i geografję w zakresie zastosowanym do przyszłego zawodu uczniów;
8. kaligrafię;
9. rysunki wolnoręczne i geometryczne;
10. 11. 12. 13. elementarne wiadomości z fizyki wraz z klimatologią, chemii, geologii i mineralogii;
14. botanikę ogólną, a szczególności wiadomości z anatomii, organografii i fizjologii roślin, tudzież botanikę zastosowaną do ogrodnictwa;
15. z zoologii o zwierzętach użytecznych i szkodliwych w ogrodnictwie;
16. ogrodnictwo w ogóle, a mianowicie:
  - a) o ziemi, jej uprawie i nawożeniu;
  - b) o hodowli i uszlachetnianiu roślin;
17. ogrodnictwo szczegółowe jako to:
  - a) warzywnictwo;
  - b) sadownictwo;
  - c) kwiaciarstwo gruntowe i szklarniowe;
  - d) hodowlę drzew i krzewów ozdobnych, oraz zasady zakładania i utrzymywania ogrodów ozdobnych i parków;
18. chmielarstwo i uprawę wikliny koszykarskiej;
19. pszczelnictwo;
20. miernictwo praktyczne;
21. ogólne zasady higieny.

§. 6.

Zajęcia praktyczne. Ćwiczenia w wykonywaniu prac ogrodniczych, odbywane pod kierunkiem i nadzorem nauczycieli zawodowych, stanowią integralną część nauki i trwają przez rok cały.

§. 7.

Szczegółowy plan nauki. Zakres i wzajemny stosunek przedmiotów nauki teoretycznej i zajęć praktycznych, tudzież rozkład ich na półrocza określa bliżej szczegółowy plan nauki.

§. 8.

Środki naukowe. Środkami naukowymi szkoły są:

1. Ogród miejski gminy miasta Tarnowa wraz z oranżeryą, cieplarnią i inspektami na podstawie umowy zawartej z tąż gminą.

2. Grunta odstąpione przez gminę miasta Tarnowa na wyłączny użytek szkoły ogrodniczej.

3. Zbiory potrzebne do ułatwienia wykładów i demonstracyj, jako to zbiory nasion, zielniki roślin użytecznych i chwastów ogrodowych, zbiory okazów zwierząt pożytecznych i szkodliwych, zbiory narzędzi, modele owoców i t. p.

4. Biblioteka dzieł i czasopism zawodowych, tudzież podręczników do nauki.

5. W danym razie okoliczne ogrody, tudzież plantacje chmielu i wikliny kozykarskiej, do których uczniowie odbywają wycieczki oraz zwiedzane przez uczniów wystawy.

III. Nauczyciele.

§. 9.

Skład grona
nauczycieli.

Grono nauczycieli stanowią:

a) nauczyciele fachowi (stali):

1. nauczyciel fachowy a zarazem kierownik zakładu;

2. nauczyciel fachowy pomocniczy do nauki niektórych działów ogrodnictwa i do pomocy pierwszemu w dozorowaniu uczniów przy naukach i zajęciach praktycznych;

b) nauczyciele niestali, a mianowicie katecheta i odpowiednia liczba nauczycieli do nauk przygotowawczych i pomocniczych.

§. 10.

Mianowanie
nauczycieli

Wszystkich nauczycieli mianuje Wydział krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, na przedstawienie kuratorji szkoły i to nauczycieli fachowych za porozumieniem z c. k. Ministerstwem rolnictwa.

§. 11.

Stosunek
służbowy i
płace nau-
czycieli.

Nauczyciele fachowi są urzędnikami krajowymi i mają prawa i obowiązki określone ustanową służby krajowej z dnia 23. marca 1866, o ile takowa do nich może być zastosowaną. Płace ich ustanawia osobny etat. Wysokość wynagrodzenia dla reszty nauczycieli oznacza Sejm krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, na podstawie wniosków Wydziału krajowego.

IV. Uczniowie.

§. 12.

Warunki
przyjęcia.

Kto chce wstąpić jako uczeń do krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie winien:

1. wykazać metryką lub w inny wiarygodny sposób, że ukończył 15. rok życia;

2. udowodnić, że ukończył z dobrym postępem szkołę ludową lub w inny sposób nabył wiadomości, jakie posiadać winien uczeń po ukończeniu szkoły ludowej;

3. przedłożyć świadectwo moralności wystawione przez właściwego duszpasterza;

4. przedłożyć świadectwo zdrowia wystawione przez lekarza;

5. otrzymawszy zapewnienie przyjęcia, złożyć do rąk kierownika szkoły pisemne zobowiązanie rodziców, opiekunów lub protektorów, poręczając regularną wypłatę należności, przypadających zakładowi od ucznia.

Ukwalifikowanym kandydatom, którzy odbyli przynajmniej jednoroczną praktykę ogrodniczą, przysługuje prawo pierwszeństwa.

O przyjęciu kandydatów stanowi kierownik.

Opłaty.

§. 13.

Nauka w zakładzie jest bezpłatną.

Wysokość opłaty za wikt, pomieszkanie, opał, światło, ubiór, pościel i pranie oznacza Wydział krajowy Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Opłata ta winna być składaną do kasy zakładu półrocznie z góry.

§. 14.

Klasyfikacja egzamina i świadectwa. Podczas lekcyj, niemniej podczas repetytoryów, demonstracyj i wykonywania prac zawodowych, należy uczniów przepytywać w ciągu całego półrocza, celem ciągłego śledzenia ich postępu w naukach i w wykonywaniu prac zawodowych. Postępy te oraz ocenienie pilności i zachowania się każdego ucznia zapisuje kierownik szkoły do osobnej księgi klasyfikacyjnej z końcem każdego miesiąca.

§. 15.

Uczniowie zdają przed komisją egzaminacyjną, złożoną z kierownika szkoły, egzaminującego nauczyciela i delegata kuratorji, następujące egzamina:

a) egzamin półroczny ze wszystkich nauk udzielanych w tem półroczu, tudzież z nabytej wprawy w wykonywaniu prac zawodowych;

b) egzamin końcowy przy końcu ostatniego półrocza z całości nauk zawodowych, jak niemniej z biegłości w wykonywaniu prac ogrodniczych.

Prócz tego może uczeń przy końcu ostatniego półrocza poddać się także egzaminom z chmielarstwa, uprawy wikliny koszykarskiej i pszczelnictwa.

Postępy uczniów udowodnione przy egzaminach półrocznych i końcowych wraz z ocenieniem pilności i zachowania się, zapisuje kierownik szkoły do księgi kwalifikacyjnej (§. 14).

§. 16.

Wynik miesięcznej klasyfikacji i półrocznych egzaminów stanowi o promocji ucznia na rok wyższy.

§. 17.

Po każdym egzaminie półrocznym zawiadamia kierownik szkoły rodziców lub opiekunów ucznia o wyniku tego egzaminu, jak niemniej o pilności i zachowaniu się ucznia w ciągu całego półrocza.

Świadectwa wydaje szkoła tylko z ukończonych nauk uczniom, którzy zdali egzamin końcowy. W świadectwach tych uwidocznione są w danym razie także wyniki egzaminów z chmielarstwa, uprawy wikliny i pszczelnictwa.

Uczniowie opuszczający szkołę przed ukończeniem całego kursu nauki otrzymują tylko poświadczenie pobytu w szkole.

V. Zarząd i nadzór.

§. 18.

Kierownik. Kierownik naukowy szkolny (§. 9. a) 1) jest bezpośrednio przełożonym grona nauczycieli i uczniów.

Kierownik załatwia wszelkie sprawy wewnętrzne szkoły i odpowiada za zgodne z przepisami prowadzenie szkoły, porządek i karność.

W sprawach odnoszących się do zwyczajnego zarządu szkoły w obrębie zatwierdzonego preliminarza znosi się kierownik bezpośrednio z Wydziałem krajowym, we wszystkich innych sprawach z kuratorią szkoły.

§. 19.

Kuratoria. Nadzór nad szkołą sprawuje kuratoria, złożona z czterech członków, a mianowicie: delegata c. k. Rządu delegata Wydziału krajowego, delegata Wydziału powiatowego w Tarnowie i delegata gminy miasta Tarnowa.

Każdy członek kuratorji ma zastępcę.

Zadaniem kuratorji jest w szczególności:

- a) przedstawiać Wydziałowi krajowemu kandydatów na nauczycieli (§. 10);
- b) brać udział w czynności komisji egzaminacyjnej (§. 15);
- c) układać corocznie na podstawie wniosków kierownika projekt preliminarza zwykłych wydatków na szkołę i przedkładać go Wydziałowi krajowemu;
- d) przedkładać Wydziałowi krajowemu w razie potrzeby wnioski i plany dotyczące się potrzeb budżetem szkoły nieprzewidzianych.
- e) przedkładać Wydziałowi krajowemu do zatwierdzenia wypracowane przez kierownika plany rozkładu godzin, przeznaczonych na wykłady i zajęcia praktyczne;
- f) przedstawiać Wydziałowi krajowemu własne zapatrywania i wnioski, dotyczące się organizacyi szkoły i działania jej nauczycieli.

Członkom kuratorji wolno bywać każdego czasu na wykładach, być obecnym przy egzaminach i brać udział w wycieczkach szkoły celem przekonania się, czyli i jak się wykonywa plan nauki. Uwagi jednak w tym względzie mogą być czynione tylko pisemnie na ręce kierownika za uchwałą kuratorji

§ 20.

Stosunek Wydziału krajowego do szkoły. Zwierzchnią władzą zakładu jest Wydział krajowy Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Do jego zakresu działania należy w szczególności: zatwierdzenie zarządzeń kuratorji, bezpośrednia dyspozycya nad funduszami szkoły w zakresie budżetu, stanowienie o potrzebach nadzwyczajnych, o ile takowe mogą być zaspokojone z fundusów krajowych, oddanych pod zarządzenie Wydziału krajowego.

W sprawach większej wagi, a mianowicie w sprawach zmiany niniejszego statutu, użycia subwencyi państwowej i mianowania nauczycieli fachowych, porozumiewa się Wydział krajowy z c. k. Ministerstwem rolnictwa.

§. 21.

Postanowienia końcowe. Osobne regulamina i instrukcje określają terminy roku szkolnego, zakres i tryb egzaminów, warunki postąpienia na kurs wyższy, tudzież treść i formę wydawanych świadectw, dalej prawa i obowiązki kierownika i nauczycieli, wreszcie normują porządek wewnętrzny szkoły.

Lwów dnia 14. lutego 1888 roku.

Sprawozdanie

Dyrekcji krajowej średniej szkoły rolniczej

w Czernichowie

za rok szkolny 1887 — 8.

I.

Program szkoły.

W programie naukowym, podanym w sprawozdaniu dyrekcji z roku szkolnego 1885/6 nie zaszła w ciągu roku szkolnego 1887/8 żadna zmiana. Na podstawie atoli tego programu, a wskutek rozporządzenia Wysokiego Wydziału krajowego z dnia 20. sierpnia 1887 L. 42156, wypracowało kolegium nauczycieli „Projekt szczegółowego planu nauk“, określający zakres nauki przedmiotów oraz demonstracyj i ćwiczeń i elaborat ten przedłożyło Wysokiemu Wydziałowi krajowemu na ręce świątnej kuratoryi szkoły do zatwierdzenia. Dodatkowo wypracował nadto nauczyciel hodowli zwierząt domowych p. M. Piotrowski w myśl polecenia Wysokiego Wydziału krajowego z dnia 13. września 1887 L. 44110 program nauki rybactwa, kierując się w jego układaniu wskazówkami, udzielonemi uprzejmie przez profesora Dra M. Nowickiego.

Obowiązujący plan naukowy zatwierdzony przez c. k. Ministerstwo rolnictwa został w tym roku szkolnym po raz pierwszy w całości wprowadzony w życie i wykonany według następującego rozkładu godzin :

Rozkład godzin na półroczze zimowe roku szkolnego 1887/8.

Rok	8-9	9-10	10-11	11-12	2-3	3-4
Poniedziałek	1 Rysunki <i>Kahl</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Fizyka	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Język polski <i>ks. Chromecki</i>
	2 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Rolnictwo <i>Strusiawicz</i>	Botanika <i>Prądmowski</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Historja <i>Stefczyk</i>
	3 Administracja <i>Strusiawicz</i>	Język polski <i>ks. Chromecki</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Religia <i>ks. Chromecki</i>	Praktyka gospodarska <i>Strusiawicz</i>	
Wtorek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Fizyka	Dem. i ćwiczenia z chemii ogólnej <i>Giermański</i>	
	2 Mechanika <i>Kahl</i>	Fizyka <i>Birkennajer</i>	Rolnictwo <i>Strusiawicz</i>	Język polski <i>ks. Chromecki</i>	Dem. i ćwiczenia z rolnictwa <i>Strusiawicz</i>	Dem. i ćwiczenia z rolnictwa <i>Strusiawicz</i>
	3 Administracja <i>Strusiawicz</i>	Technologia <i>Giermański</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>	Dem. i ćwiczenia z rolnictwa <i>Prądmowski</i>	
Środa	1 Chemia <i>Giermański</i>	Mineralogia	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Fizyka	Historja <i>Stefczyk</i>	Język polski <i>ks. Chromecki</i>
	2 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Rolnictwo <i>Strusiawicz</i>	Botanika <i>Prądmowski</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>
	3 Administracja <i>Strusiawicz</i>	Budownictwo <i>Kahl</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>	Dem. i ćwiczenia z administracji <i>Strusiawicz</i>	Dem. i ćwiczenia z administracji <i>Strusiawicz</i>
Czwartek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Matematyka <i>Birkennajer</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Dem. i ćwiczenia z botaniki <i>Prądmowski</i>	Dem. i ćwiczenia z botaniki <i>Prądmowski</i>
	2 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Fizyka <i>Birkennajer</i>	Rolnictwo <i>Strusiawicz</i>	Botanika <i>Prądmowski</i>	Dem. i ćwic. z medyc. r. <i>Kahl</i>	Dem. i ćwic. z hodowli <i>Piotrowski</i>
	3 Administracja <i>Strusiawicz</i>	Technologia <i>Giermański</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Historja <i>Stefczyk</i>	Dem. i ćwic. technologii <i>Giermański</i>	Dem. i ćwic. z historyi <i>Kahl</i>
Piątek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Religia <i>ks. Chromecki</i>	Geografia <i>Stefczyk</i>	Botanika <i>Prądmowski</i>	Rysunki <i>Kahl</i>	
	2 Mechanika <i>Kahl</i>	Chemia rolnicza <i>Giermański</i>	Rolnictwo <i>Strusiawicz</i>	Historja <i>Stefczyk</i>	Dem. i ćwiczenia z chemii rolniczej <i>Giermański</i>	
	3 Administracja <i>Strusiawicz</i>	Budownictwo <i>Kahl</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Język polski <i>ks. Chromecki</i>	Dem. i ćwiczenia z hodowli <i>Piotrowski</i>	
Sobota	1 Chemia <i>Giermański</i>	Mineralogia	Historja <i>Stefczyk</i>	Botanika <i>Prądmowski</i>	Praktyka gospodarska	
	2 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Chemia rolnicza <i>Giermański</i>	Religia <i>ks. Chromecki</i>	Weterynaryja <i>Dr. Walentowicz</i>	
	3 Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Medycyna <i>Kahl</i>	Rolnictwo <i>Prądmowski</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>		

Rozkład godzin na półroczne letnie roku szkolnego 1887/8.

Rok	8-9	9-10	10-11	11-12	2-3	3-4
Poniedziałek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Język polski <i>ks. Chromiecki</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>	Fizyka	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Religia <i>ks. Chromiecki</i>
	2 Mechanika <i>Kahl</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>	Język polski <i>ks. Chromiecki</i>	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>	Historia <i>Stefczyk</i>
	3 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Technologia i demonst. <i>Giermański</i>		Fizyka <i>Stefczyk</i>	Dem. i ćwic. z melioracji <i>Kahl</i>	
Wtorek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>	Fizyka	Dem. i ćwic. z chemii ogólnej <i>Giermański</i>	
	2 Miernictwo <i>Kahl</i>	Chemia rolnicza <i>Giermański</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>	Dem. i ćwic. z rolnictwa	
	3 Administracja <i>Strusiewicz</i>	Melioracje <i>Kahl</i>	Rach. gospod. <i>Strusiewicz</i>	Statystyka rolnicza <i>Stefczyk</i>	Praktyka gospodarska <i>Strusiewicz</i>	
Środa	1 Chemia <i>Giermański</i>	Geografia	Historia	Fizyka <i>Birkenmajer</i>	Dem. i ćwic. z botaniki <i>Prażmowski</i>	
	2 Mechanika <i>Kahl</i>	Chemia rolnicza <i>Giermański</i>	Fizyka <i>Birkenmajer</i>	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>	Hodowli <i>Piotrowski</i> Prakt. gospod.	
	3 Administracja <i>Strusiewicz</i>	Budownictwo <i>Kahl</i>	Rach. gospod. <i>Strusiewicz</i>	Ustawy agr. <i>Stefczyk</i>	Dem. i ćwic. z rachunkowości gospod. <i>Strusiewicz</i>	
Czwartek	1 Chemia <i>Giermański</i>	Język polski <i>ks. Chromiecki</i>	Botanika <i>Prażmowski</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>	Zoologia <i>Piotrowski</i>	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>
	2 Hodowla <i>Piotrowski</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>	Fizyka	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>	Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Religia <i>ks. Chromiecki</i>
	3 Administracja <i>Strusiewicz</i>	Technologia <i>Giermański</i>	Rysunki z budownictwa <i>Kahl</i>		Dem. i ćwic. z administracji <i>Strusiewicz</i>	
Piątek	1 Geografia	Historia	Botanika <i>Prażmowski</i>	Matematyka <i>Birkenmajer</i>		
	2 Miernictwo <i>Kahl</i>	Hodowla <i>Piotrowski</i>	Ekonomia społecz. <i>Strusiewicz</i>	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>		
	3 Administracja <i>Strusiewicz</i>	Melioracje <i>Kahl</i>	Statystyka rolnicza <i>Stefczyk</i>	Język polski <i>ks. Chromiecki</i>	Lesnictwo dem. <i>Remin</i>	
Sobota	1 Mineralogia <i>Giermański</i>	Botanika <i>Prażmowski</i>		Historia <i>Stefczyk</i>	Praktyka gospodarska	
	2 Język niemiecki <i>Stefczyk</i>	Język polski <i>ks. Chromiecki</i>	Ekonomia społecz. <i>Strusiewicz</i>	Rolnictwo <i>Prażmowski</i>	Dem. i ćwic. z chemii rolniczej <i>Giermański</i>	
	3 Administracja <i>Strusiewicz</i>	Historia	Język niemiecki	Religia <i>ks. Chromiecki</i>	Weterynaryja Dem. i ćwic. z rolnictwa	

II.

Grono nauczycielskie.

1. Dyrektor, kierownik tymczasowy Dr. Saturnin Jakubowski, przewodniczący kolegium profesorów, zarządca internatu, administrator szkoły rolniczej, ogrodniczej i folwarku.
2. Kapelan, ks. Tadeusz Chromecki, nauczyciel religii i języka polskiego, zastępca dyrektora w sprawach dotyczących uczniów, zawiadowca biblioteki.
3. Nauczyciel, Dr Ludwik Birkenmajer, nauczyciel matematyki i fizyki z klimatologią i meteorologią, docent uniwersytetu Jagiellońskiego.
4. Nauczyciel, Dr. Adam Prażmowski, nauczyciel botaniki i rolnictwa.
5. Nauczyciel, Zygmunt Strusiewicz, nauczyciel administracji z rachunkowością gospodarską, ekonomii społecznej i ogólnej części rolnictwa.
6. Nauczyciel, Piotr Giermański, p. o. nauczyciela chemii ogólnej i rolniczej, mineralogii, geognozy i technologii.
7. Docent, Konrad Kuhl, nauczyciel budownictwa wiejskiego, miernictwa, melioracji i mechaniki rolniczej.
8. Docent, Dr. Franciszek Stefczyk, nauczyciel języka niemieckiego, geografii, historii, statystyki rolniczej i ustaw agrarnych.
9. Docent, Dr. Andrzej Walentowicz, nauczyciel weterynaryi, doktor medycyny, weterynarz miasta Krakowa, docent uniwersytetu Jagiellońskiego.
10. Adjunkt, Mieczysław Piotrowski, nauczyciel zoologii, anatomii z fizjologią zwierząt i hodowli zwierząt domowych.
11. Docent, Stanisław Remin, nauczyciel encyklopedyi leśnictwa, nadleśniczy dóbr JWgo Artura hr. Potockiego w Krzeszowicach.
12. P. Władysław Ancuta zamianowany został dekretem Wys. Wydziału krajowego z dnia 17. kwietnia 1888 L 14959 instruktorem ćwiczeń praktycznych dla uczniów oraz ekonomem folwarku Czernichowskiego.

III.

Środki naukowe.

1. Zbiory rolnicze. Do zbiorów rolniczych zakupiono w ubiegłym roku szkolnym z ważniejszych środków naukowych siewnik ręczny do koniczyny, zbiór 300 nasion roślin gospodarskich w epruwetkach, zielnik traw użytecznych i szkodliwych w dwu fascykułach, zielnik roślin koniczynowatych, sita do wydzielania kaniańki z koniczu i lucerny i niektóre drobniejsze przyrządy. Nadto przybyły do tego zbioru z daru od W. P. Wawrowskiego z Prus zachodnich wybornie i umiejętnie zasuszony zielnik traw i roślin ciborowatych, tudzież liczne okazy nasion roślin gospodarskich (zbóż, traw, koniczyn i t. p.) darowane szkole Czernichowskiej przez komitet wystawy rolniczo - przemysłowej w Krakowie. Dyrekcyja poczytuje sobie za miły obowiązek złożyć ofiarodawcom na tem miejscu serdeczne podziękowanie.

2. Zbiór hodowlany pomnożony został 3 modelami gipsowymi, przedstawiającymi nogi końskie w stanie zdrowym i w stanie chorobliwym, 4 modelami przedstawiającymi zwierzęta domowe a mianowicie model konia belgijskiego, jako przedstawiciela silnych koni pociągowych, model konia z wadami, model tryka Elektorala i tryka Negretti, wreszcie nożycami do strzyżenia sierści i 2 szafami na pomieszczenie okazów hodowlanych.

3. Zbiór technologiczny. Z powodu bardzo szczupłej dotacyi na technologię nauczyciel wykładający chemię i technologię rolniczą uwzględnił przy sprowadzaniu przyrządów do gabi-

netu chemicznego i te, które zarazem i w technologii mogą być zastosowane. W ten sposób zakupiono w ostatnim roku do gabinetu technologicznego: 1. Wagę do oznaczenia krochmalu w ziemniakach z Tyczyna od p. Wdówki, 2. przyrząd destylacyjny z miedzi Siemens-Schwartz, złożony z kotłów roboczych, z przyrządów deflegmacyjnych i kondensacyjnych i 3. kocioł parowy z paleniskiem. 4. Oprócz powyższych z dotacji zakupionych przedmiotów pozyskał zbiór technologiczny nader cenny model gorzelni buraczanej od W. Lisowskiego z Jurkowa, za który to dar składa niniejszem dyrekcyja podziękowanie.

4. Zbiór instrumentów mierniczych i niwelacyjnych uzupełnionym został w bieżącym roku szkolnym kilku cenniejszymi instrumentami, do których przedewszystkiem zaliczyć należy: 1. Uniwersalny instrument niwelacyjny Krafta, opisany bliżej przy zbiorze fizykałnym, bo zakupiony wspólnie z funduszów na zbiór instrumentów mierniczych i zbiór fizykałny. Nadto zakupiono, 2. szmalkaldzki instrument niwelacyjny ręczny, 3. węgielnicę krzyżową do wytyczania kątów prostych ze statywem. 4. 10 traserek z chorągiewkami. 5. łatę niwelacyjną z dwóch części złożoną do przedłużania i tablicę celową, 6. taśmę stalową 10 m. długą z 10 gwoździami, zwijaną na kole.

5. Zbiór budowlany. Do zbioru budowlanego zakupiono na drodze prywatnego odstępstwa dla zakładu zupełnie nowe dzieło „Szkice architektoniczne“ w 84 zeszytach, obejmujących 5 wielkich tomów po 100 tablic, które przedstawiają przeważnie budynki wiejskie i gospodarskie — wartości 157·50 zł., za cenę nader zniżoną, bo zaledwie 40 zł. wynoszącą.

6. Zbiór weterynaryjny powiększył się przez zakupno następujących przedmiotów: 1. Sonda, 2. stetoskop, 3. młotek do perkusji z osadką metalową, 4. plesymetr, 5. puszczało z 3. nożami, 6. wstrzykawka Prawatza.

7. Gabinet fizyczny. Największą część dotacji gabinetu fizycznego pochłonęło zakupienie (wspólnie z dotacją na instrumenta miernicze) większego przyrządu niwelacyjnego z kołem poziomem na $\frac{1}{3}$ minuty dzielonym i ćwiartką koła pionowego, dającego pojedyncze minuty. Zakupienie tego przyrządu wspólnymi środkami dwóch zbiorów tłumaczy się tem, że instrument ten prócz celów ściśle niwelacyjnych ma służyć zarazem do zdjęć, jakie nasuwa wykład trygonometrii nauczycielowi matematyki i fizyki. Zakupiono nadto ogniwo Grenett'a, przyrząd magneto-elektryczny, modelik motoru elektrycznego, libellę, suche ogniwo drugorzędne, kalejdoskop, dwa szkła oczne od Plössla z Wiednia, jakoteż kilka drobniejszych przyrządów. Zarządzono dwie reparatury, jakoteż polecono sporządzić trzy pokrywy w połowie oszlone, służące do ochrony od kurzu przyrządów nie dających się pomieścić w szafach.

8. Zbiór geograficzny. W roku sprawozdawczym zakupiono do zbioru geograficznego: 1. Relifową mapę Austro-Węgier, 2. Schultza mapę Królestwa Galicyi i Lodomeryi, 3. Marcelego Golza mapę Królestwa Polskiego.

9. Zbiór mineralogiczny. Zbiór ten powstał dopiero w ostatnich latach za staraniem usilnem nauczyciela mineralogii p. Piotra Giermańskiego, a dzięki ofiarności osób prywatnych i uczniów. Dzisiaj należycie uporządkowany obejmuje kilkaset okazów, oznaczonych minerałów i skał przeważnie krajowych, a mających znaczenie dla rolnika. W większej ilości posiada okazy żelaza w różnych gatunkach, zbiór ziem rolnych w 60 słojach z różnych okolic.

Do nauki zaś krystalografii kilkadziesiąt klocków drewnianych, 6 sztuk drucianych głównych postaci, a nadto skalę twardości z 10 minerałów, szczypce turmalinowe, młotek stalowy.

W ostatnim roku sprowadzono zbiór minerałów rzadszych od Teodora Schucharta i mapę geologiczną Austro-Węgier z Bośnią i Hercogowiną.

10. Zbiór botaniczny. W ubiegłym roku szkolnym uzupełniono istniejący już zbiór modeli kwiatów przez dokupno kilku nowych modeli, a w szczególności kwiatu i owocu buraka, koniczyny, ziarek kaniarki i t. p., nabyto także na rzecz tego zbioru modele, przedstawiające w grubszych zarysach budowę anatomiczną łodyg, a wreszcie sprowadzono od Dr. Auzoux z Paryża nader pięknie odrobione modele, objaśniające budowę anatomiczną ziarna pszenicy i łodygi drzewnej.

11. Zbiór zoologiczny. Wzbogacony został starannie wypracowanymi w zakładzie Dr. Auzoux w Paryżu modelami, przedstawiającymi rozwój jaja ptaków od pierwszego dnia po zapłodnieniu aż do dnia 30go w 20tu stadiach rozwoju, jakoteż budowę narządu rozrodczego żeńskiego, z dokładnem przedstawieniem budowy jajników.

Dla zbioru tego również sporządzoną została szafa oszklona i stół dla wykonywania przy takowym prac zootomicznych.

12. Gabinet i laboratorium chemiczne. Po wyznaczeniu większej, stałej dotacyi gabinet i laboratorium zaopatrzone zostały w ostatnich latach w wiele nowych, droższych przyrządów a potrzebnych tak do demonstracyi w chemii ogólnej, jakoteż do wykonania analiz jakościowych i ilościowych. Z cenniejszych rzeczy posiada gabinet dwie miski i dwa tygły platynowe, miskę srebrną, przyrządy elektrolityczne Hofmana, piec do spaleń. W ostatnim roku sprowadzono kilka termometrów z podziałką na 360°, 340° i 100° C., kwasomierz Lüdersdorfa, suszarkę z blachy miedzianej, nadto wiele drobniejszych przyrządów przeważnie ze szkła.

13. Laboratorium roślinno - fizyologiczne. Z dotacyi wyznaczonej na tę pracownię zakupiono jeden mikroskop mniejszy Zeissa do użytku przy demonstracyach z botaniki mikroskopowej, a to w miejsce wagi fizyologicznej, której ze względu na zawilgocenie ścian i zagrzybienie podłóg w pracowni, nie można było sprowadzać. Obecnie zatem posiada laboratorium to dwa mikroskopy do demonstracyi mikroskopijnych z uczniami, co pozwala na lepsze wyzyskanie czasu, przeznaczonego na te demonstracje. Prócz tego sprowadzono niektóre drobniejsze przyrządy do badań mikroskopijnych (mikrometr przedmiotowy i oczny) i małą pompę powietrzną.

14. Laboratorium zoologiczne nie egzystuje dotąd, a demonstracje zootomiczne odbywały się bądź to w sali wykładowej, bądź to w gabinecie i tak szczupłym, gdzie mieszczą się zbiory zoologiczne i hodowlane lub wreszcie na podwórzu zakładowem.

15. Biblioteka. W ciągu roku szkolnego 1887/8 przybyło do biblioteki 67 dzieł w 90 tomach; dzieła te rozpadają się na pojedyncze działy w sposób następujący:

	Dzieł	Tomów	
Hodowla	12	—	13
Rolnictwo	7	—	7
Zoologia	1	—	1
Administracya	6	—	6
Chemia	3	—	3
Fizyka	1	—	1
Historya	2	—	3
Mechanika	3	—	6
Statystyka rolnicza	3	—	3
Pisma peryodyczne	7	roczników	7
Atlasy	2	—	2
Belletrystyka polska	18	—	36
„ niemiecka	2	—	2

} W darze od uczniów

Ogółem . . . . . 67 dzieł w 90 tomach wartości 325 zł. 12 ct.

Nadto do działu statystyki rolniczej przybyło 2 zeszyty „Wiadomości statystycznych“ pod redakcją Dr. T. Pilata, 5 zeszytów „Rocznika statystyki przemysłu i handlu kraj.“ pod redakcją Dr. T. Rutowskiego i „Rocznik statystyki krajowej“ — wszystkie w darze od Wys. Wydziału krajowego.

Z pism peryodycznych prenumerowano w r. szk. 1887/8 następujące:

1. Journal für Landwirtschaft
2. Fühlings — Landwirtschaftliche Zeitung.
3. Dr. Nobbe — Versuchs - Stationen.
4. Wollny — Forschungen auf dem Gebiete der Agriculturphysik.
5. Wiener Landwirtschaftliche Zeitung.
6. Österreich. Landwirtschaftl. - Wochenblatt.
7. Amerikanischer Agriculturist.
8. Biedermanns - Central - Blatt f. Agriculturchemie.
9. Milch - Zeitung.
10. Öster. - ungarische Brennerei - Zeitung.
11. Gorzelnik.
12. Przegląd weterynarski.
13. Zeitschrift für physiologische Chemie.
14. Dr. Fresenius — Zeitschrift für analytische Chemie.
15. Naturwissenschaftliche Rundschau.
16. Wszechświat.
17. Botanische Zeitung.
18. Meteorologische Zeitschrift.
19. Sylwan.

W darze otrzymywała szkoła:

1. Ziemianin.
2. Rolnik.
3. Tygodnik rolniczy.
4. Gospodarz.
5. Czasopismo techniczne.
6. Czas.
7. Gazeta lwowska.

Szanownym redakcyom tych ostatnich czasopism składa dyrekcyja serdeczne „Bóg zapłać“.

Z powyższego okazuje się, że ani jednego literackiego pisma, lecz same ściśle fachowe można było ze szczupłej na ten dział dotacyi prenumerować dla szkoły. Lecz i te nie wystarczają dla statecznego śledzenia ruchu naukowego w zakresie nauk, stojących w związku z planem szkoły i kierunkiem pracy profesorów, którzy własnymi środkami temu niedostatkowi zapobiedz się starają. Tem mniej nie mogło być mowy o pismach literackich, których brak wobec miejscowych stosunków Czernichowa, oddalonego od ruchu literackiego i ułatwień, jakich pod tym względem dostarczają miasta, dotkliwie daje się uczuć.

16. Ogród botaniczny. W stanie ogrodu botanicznego nie zaszła w ciągu ubiegłego roku szkolnego żadna zmiana na lepsze, gdyż powody złego nie zostały dotychczas usunięte. Jak dawniej tak i w roku ubiegłym nie miała szkoła żadnego ogrodnika.

17. Pole doświadczalne. Jak dawniej tak i w roku ubiegłym musiała szkoła obchodzić się bez pola doświadczalnego z powodów, o których była mowa w poprzednich sprawozdaniach.

W nadziei, że pole doświadczalne będzie mogło już w roku przyszłym być urządzone, sprawa dzono z dotacyi pola doświadczalnego od Paulsena z Nassengrund kilkadziesiąt najcenniejszych sort ziemniaków i rozmnożono takowe metodą Gülichowską w ogrodzie botanicznym, a to w celu uzyskania materiału dla przyszłych doświadczeń. W tym samym celu uprawiano tutaj także i niektóre inne rośliny, przedewszystkiem trawy i łubiny.

18. Stacya meteorologiczna. Zakupiono w tym roku drugi zapasowy termometr maximum-minimum Caselli'ego (na wypadek uszkodzenia pierwszego), jako też drugi ombrometr (od c. k. komisji fizyograficznej), którego brak, zwłaszcza w zimie podczas śnieżycy, dawał się dotkliwie uczuć w latach poprzednich.

Działalność stacyi tutejszej polegała w tym roku, jak i w pięciu ostatnich latach, na trzykrotnej każdego dnia (7 rano, 2 popołudniu i 7 wieczor) obserwacyi wszystkich czynników meteorologicznych, jak ciepłota, wilgotność powietrza, ciśnienie atmosferyczne i t. d. Dostrzeżenia te są publikowane przez komisję fizyograficzną c. k. Akademii Umiejętności w Krakowie.

W końcu nadmienić wypada, iż we wrześniu tego roku powiodło się wyznaczyć dla tutejszej stacyi ważny element, a mianowicie wysokość jej ponad poziomem morza Adryatyckiego, a to dzięki uprzejmości p. Stanisława Borelowskiego, inżyniera c. k. starostwa w Krakowie, prowadzącego ściśły pomiar niwelacyjny po prawym brzegu Wisły w celach regulacyjnych, poczynawszy od Oświęcimia. Na prośbę naszą połączył p. Borelowski reper Nr. 14 po prawym brzegu Wisły leżący tuż naprzeciw Czernichowa z prowizoryczną marką wysokościową w Czernichowie, przerzucając niwelację przez Wisłę i w połączeniu z kotą oświęcimską wyznaczył wyniesienie rzeczonyj marki na 217.88 m. Dzięki temu oznaczeniu mogą odtąd dostrzeżenia meteorologiczne stacyi Czernichowskiej być redukowane z wszelką pożądaną dokładnością na poziom morza.

IV.

Pomieszczenie zbiorów.

Co do pomieszczenia zbiorów, to wszelkie niedogodności i niedostatki zostały w sprawozdaniach z ostatnich dwóch lat dokładnie przedstawione, tutaj chyba dodać należy, że pod tym względem nietylko nic na lepsze się nie zmieniło, ale niedostatki te i niedogodności ztąd wynikające, powiększają się z każdym rokiem, w zbiorach skutkiem przybywania okazów, w laboratorium zaś chemicznem skutkiem powiększenia się liczby uczniów. Dla braku miejsca rozstrzygają dotąd o ulokowaniu zbiorów nie względy dydaktyczne, które przecież powinnyby decydować, lecz możność zużytkowania na schronisko dla zbiorów różnych kątów. O przegładowym układzie okazów po największej części mowy nie ma, a wskutek tego bardzo znaczna część naukowego pożytku, ku jakiemu winny służyć wszystkie te zbiory, marnieje. Inne też ztąd wynikają straty, wprost materialne, przez utrudnienie dozoru nad ich całością i porządkiem, przez konieczność ciągłego przenoszenia i t. p.

Szczegółowe braki pod tym względem dyrekcyja przedłoży w jak najkrótszym czasie wyższym władzom.

V.

Internat.

Urządzenie internatu nie uległo w ciągu roku 1887/8 żadnej zmianie. Czas wstawiania, modlitwy, posiłku, wykładów, udawania się na spoczynek, oznaczony jest regulaminem, nad zachowaniem którego czuwa dyrektor i kapelan zakładu. Co niedzielę i święto uczęszczali

uczniowie na mszę św.; spowiedź odbyli dwa razy w ciągu roku na Wszystkich św. i na Wielkanoc. Przechadzki wspólne odbywały się w niedziele i święta, ile razy na to pogoda pozwalala pod przewodnictwem dyrektora lub kapelana.

Z obchodów święconych w odpowiedni sposób przez profesorów i uczniów zakładu należy podnieść: 1. W dniu imienin Najjaśn. Pana wzięli profesorowie i uczniowie udział w uroczystem nabożeństwie, odprawionem w tym celu w kościele parafialnym przez kapelana zakładu, poczem uwolniono uczniów od lekcyj. W dniu 29. listopada obchodzono rocznicę śmierci Adama Mickiewicza uroczystem nabożeństwem jakoteż muzykalno-deklamacyjnym wieczorkiem. Rocznicę konstytucji 3. maja uczczono również nabożeństwem. Dnia 26. września odbyło się uroczyste nabożeństwo żałobne za spokój duszy ś. p. Stanisława Kruszyńskiego, b. profesora szkoły.

Urządzenie internatu przedstawia jednak tak wiele do życzenia, iż z żalem tutaj stwierdzić należy, że nie jest on w stanie spełnić swego nadzwyczaj ważnego wychowawczego zadania. Najgorliwsze usiłowania nadzorczych władz internatu ograniczać się muszą wskutek tego prawie tylko na zapobieganiu ujemnym objawom życia internatowego, w dodatnim zaś kierunku kształcenia charakteru młodzieży dorywczo tylko i przy wyjątkowych sposobnościach odnoszą skutek. Tymczasem jedynie stateczne, ciągłe i według pewnej przewodniej myśli podjęte oddziaływanie może trwale wydać owoce.

Pomiędzy brakami w urządzeniu internatu należy na pierwszym miejscu wymienić brak sali rekreacyjnej, którego usunięcie można bez przesady nazwać piekącą potrzebą. Tłumić w młodzieży pragnienie rozrywki ani byłoby pożytecznem ani możliwem, przeciwnie należy je uregulować, nadać im szlachetniejszy kierunek, odpowiednio nadzorować; w przeciwnym razie wyradzają się wybryki, które pacząc charakter młodzieży przykro i szkodliwie odbijają się nadto na toku nauki i reputacji zakładu. Obecnie nietylko, że tej potrzebie, której dyrekcya doskonale jest świadomą, nie można bodaj w skromnej mierze zadość uczynić, ale nadto nawet te dorywcze a niezbędne rozrywki, połączone są z jednej strony z nieporządkiem w salach sypialnych lub wykładowych, gdy łóżka, szafki, gablotki i t. p. trzeba wynosić i wnosić, z drugiej zaś strony popychają z konieczności do przekraczania w pewnych punktach regulaminu internatowego. Niepodobna n. p. sal sypialnych w przepisanych godzinach zawsze zamykać, niepodobna sal sypialnych, wykładowych i kurytarzy uchronić od nieodpowiedniego zadymiania papierosami i t. p. Szczupłe ramy rocznego sprawozdania niechaj będą usprawiedliwieniem, że poprzestajemy na powyższych argumentach, uzasadniających potrzebę sali rekreacyjnej.

Do innych niedostatków wcale nie błahych należy brak lekarza i apteki na miejscu. Ze względu na uczniów nietylko niepodobna wskutek tego rozciągnąć dostatecznej kontroli nad stanem zdrowia i zapobiedz zaraz w początkach rozwinięciu się niebezpieczniejszych chorób lub tłumaczeniu opieszłości słabością, ze względu na profesorów i ich rodziny rozchodzi się tutaj nietylko o bardzo znaczne wydatki w razie potrzeby sprowadzenia lekarza z odalonej o 2 mile i Wisłą oddzielonej Skawiny lub w razie przerwy komunikacji w tę stronę, z Krakowa o trzy mile odległego, ale także o przerwy w wykładach, spowodowane zaniedbaniem bacniejszej troski o zdrowie, wskutek trudności sprowadzenia doktora i otrzymania lekarstw.

Z tym brakiem łączy się sprawa nieistniejących, a tak potrzebnych łazienek, bodajby najskromniej urządzonych, jakoteż sprawa nieodpowiedniego umieszczenia i zaopatrzenia infirmaryi. Niemniej podnieść należy brak zdrowej wody do picia, ważny tam zwłaszcza, gdzie za udzielanie wychowañcom zdrowego pożywienia są odpowiedzialne władze nadzorcze internatu.

Do bardzo pożądaných ulepszeń należałoby urządzenie zakładowej kaplicy; wtedy dopiero przepisane regulaminem praktyki religijne z odpowiednią ścisłością i nabożeństwem

będą mogły być wykonywane, nie mówiąc już o usunięciu dokuczliwej niewygody dla kapelana zakładowego, który codziennie bez względu na pogodę zmuszony jest odbywać nużącą drogę do wcale oddalonego i na znacznym wzniesieniu stojącego kościoła parafialnego.

Nie wspominamy już o innych ulepszeniach, potrzebnych w dobrze urządzonej internacie, ale wobec powyższych braków na drugim dopiero stojących planie n. p. sala gimnastyczna i t. p.

VI.

Frekwencja uczniów

w r. szkolnym 1887/8.

1. Wpisano z początkiem roku szk. 55 uczniów, a mianowicie :			
	na rok I		23
	„ „ II.		13
	„ „ III.		19
2. Z tych :			
a)	religii rzymsko-katolickiej		52
b)	innych wyznań		3
3. Synów :			
a)	właścicieli dóbr ziemskich		28
b)	„ mniejszych posiadłości		7
c)	„ dzierżawców		6
d)	prywatnych ofycjalistów		6
e)	urzędników		8
4. Wiek uczniów nowo wpisanych :			
	15 lat		—
	16 „		5
	17 „		4
	18 „		9
	19 „		5
5. Ukończone nauki przed wstąpieniem do zakładu :			
a)	prywatnego przygotowania		4
b)	z 4. klasą gimnazyjalną		5
c)	„ 5. „ „		10
d)	„ 6. „ „		—
e)	repetentów		4
6. Przyjęto na I. rok na podstawie :			
a)	egzaminu wstępnego		9
b)	przedłożonych świadectw		10
c)	repetentów		4
7. Wystąpiło w ciągu roku :			
a)	z powodu słabości z roku I.		1*)
b)	„ niedostatecznych postępów w naukach :		
	z roku I.		3
	„ II.		2

*) Z prawdziwym żalem zaznaczyć wypada w tem miejscu ubytek w uczniach roku I. przez przedwczesny zgon ś. p. Kazimierza Madejskiego, jako jednego z najlepszych i najpilniejszych uczniów całego zakładu, który w czasie ferij wakacyjnych w dniu 20. września na słabość piersiową życie w Samborze zakończył.

8. Wydalono z roku I.	.	.	.	.	.	—	
„ II.	.	.	.	.	.	—	
„ III.	.	.	.	.	.	1	
9. Z pozostałych przystąpiło z końcem roku do egzaminów na rok I.	19						uczniów
„ II.	11						„
„ III.	18						„
10. Z 19 uczniów roku I. złożyło egzamina:							
a) z postępem celującym	—						uczniów
b) „ bardzo dobrym	3						„
c) „ dobrym	6						„
d) „ dostatecznym	2						„
e) do egzaminu poprawczego po wakacjach przypuszczono .	7						„
Z tych: α) aprobowano	2						
β) reprobowano	3						
γ) nie zgłosiło się do egzaminu	2						
f) Z postępem niedostatecznym z prawem powtarzania r. I.	1						
g) „ złym bez prawa powtarzania	—						
11. Z 11 uczniów roku II. złożyło egzamina:							
a) z postępem celującym	3						
b) „ bardzo dobrym	1						
c) „ dobrym	4						
d) „ dostatecznym	1						
e) do egzaminu poprawczego po wakacjach przypuszczono.	2						
f) z postępem niedostatecznym	—						
12. Z 18 uczniów roku III. złożyło egzamina roczne:							
a) z postępem celującym	3						
b) „ bardzo dobrym	8						
c) „ dobrym	7						
d) „ dostatecznym	—						
Do egzaminu głównego przystąpili wszyscy, a z tych złożyło:							
z postępem celującym	3						
„ bardzo dobrym	7						
„ dobrym	7						
„ dostatecznym	1						
13. Z ukończonych uczniów roku III. udało się:							
a) na praktykę do własnego majątku	11						
b) „ obcych dóbr	5						
c) do wojska dla odbycia jednorocznej służby ochotniczej .	2						

Jakkolwiek §. 20. stat. org. wymaga od uczniów, mających zamiar ubiegać się o uzyskanie świadectwa głównego, odbycia praktyki gospodarskiej w miejscu wskazanem przez władze szkolne, to jednak obecnie zastrzeżenie to przestało być wykonalnem, ponieważ właściciele dóbr wyjątkowo zgłaszają się po praktykantów gospodarczych do dyrekcji. Kończący więc szkołę uczniowie tylko własnymi zabiegami bez pośrednictwa władz szkolnych, umieszczają się na praktyce gospodarskiej. Do niedawna nieznanym był wprawdzie wypadek żaden, aby uczeń skończywszy szkołę nie zdołał się przy gospodarstwie umieścić, atoli w roku ubiegłym większe w tym względzie objawiły się trudności, w paru wypadkach dotąd niepokonane. Nie będzie przeto zbyt czynnem wyrażenie życzenia i nadziei, że obywatelstwo wiejskie, które przy założeniu i w pierwszych latach bytu naszej szkoły, tyle okazało ofiarności i zainteresowania się dla zakładu Czer-

nichowskiego, zechce i na przyszłość troskliwszą opieką i pomocą otaczać młodzież, opuszczając zakład, aby nie pozwolić na zmarnowanie osiągniętego przez uczniów wykształcenia i łożonych przez kraj kosztów.

Egzamina półroczne przeprowadzono w dniach 30. i 31. stycznia b. r. pod przewodnictwem delegata Wys. Wydziału krajowego W. p. Władysława Lubomęskiego, dyrektora krajowej wyższej szkoły rolniczej w Dublanach, a mianowicie na roku II. z filologii roślin, anatomii i fizjologii zwierząt, na roku zaś III. z rolnictwa i hodowli, w obecności członków kuratorji JW. prezesa kuratorji Stanisława Homolacsa i profesora uniwersytetu Jagiellońskiego Dr. Edwarda Janczewskiego.

Egzamina roczne odbyły się w czasie od 6. do 25. czerwca b. r. Przy egzaminie z matematyki i fizyki na roku I. i II. był obecnym delegat kuratorji Dr. Franciszek Karliński profesor uniwersytetu Jagiellońskiego.

Egzamina główne odbyły się w dniach 25., 26. i 27. czerwca z całości nauk zawodowych, a mianowicie z administracji z rachunkowością gospodarską, z rolnictwa i hodowli zwierząt domowych pod przewodnictwem delegata Wys. Wydziału krajowego W. p. Władysława Lubomęskiego, dyrektora wyższej szkoły rolniczej w Dublanach, przy współudziale komisji egzaminacyjnej z grona kollegium, w której skład weszli: Prof. Strusiewicz Zygmunt, Dr. Adam Prażmowski i Mieczysław Piotrowski. Egzamina te odbyły się w obecności członków kuratorji JW. Stanisława Homolacsa i prof. Dr. Janczewskiego, oraz Wpana Władysława Struszkiewicza, posła do Rady państwa i na Sejm krajowy.

W myśl rozporządzenia Wysokiego c. k. Ministerstwa rolnictwa we Wiedniu z dnia 1. września 1887 L. 7047 egzamina główne kandydatów do jednorocznej służby wojskowej odbyły się w obecności c. k. komisarza rządowego Dr. Józefa Rostańskiego, profesora uniwersytetu Jagiellońskiego, zamianowanego przez Wys. c. k. Namiestnictwo rozporządzeniem z dnia 12. czerwca b. r. L. 33921.

Przy sposobności wzmianki o wyłuszczonej wizytacyach zakładu, wypada także wspomnieć o bytności w miesiącu wrześniu Wp. Hohenbrucka, sekcyjnego radcy w c. k. Ministerstwie handlu, który dokładnie oglądawszy tak szkołę jak i folwark, wyraził dyrekcji i nauczycielom zakładu gorące uznanie i zapewnił, że naoczne przekonanie się o stanie szkoły wpłynęło na korzystną zmianę jego sądu o tutejszym zakładzie.

Z innych odwiedzin szkoły Czernichowskiej podnosimy jeszcze nakoniec bytność Wp. W. Wawrowskiego, prezesa kółek rolniczych w Prusach zachodnich.

VII.

Stypendya.

Stypendya pobierało ogółem 16 uczniów szkoły Czernichowskiej w ogólnej kwocie 2.435 zł., a mianowicie:

1. Z fundacji Jana Maciąga o rocznych 270 zł. 3 uczniów
2. „ Kaź. Prus Petryczyna „ 200 „ 10 „

Stypendya obu tych fundacyj przeznaczona są wyłącznie dla uczniów tutejszego zakładu.

Prócz tych, jak i w latach ubiegłych pobierało jeszcze 3 uczniów stypendya z innych fundacyj, a mianowicie:

3. Z fundacji Agenora hr. Gołuchowskiego o rocznych 200 zł. 1 uczeń.
4. „ Piotra Więclawskiego „ 150 „ 2 uczniów.

VIII.

Demonstracje i ćwiczenia wykonane z uczniami.

Nauka teoretyczna, która jak się wyżej rzekło (patrz program szkoły), udzielana była w roku ubiegłym w całości według nowego planu naukowego, wspieraną była wedle możliwości przez ćwiczenia praktyczne uczniów oraz demonstracje w polu, w laboratorium i gabinetach.

1. Wykonane w ciągu tego roku doświadczenia fizyczne należały, jak i w latach poprzednich — oczywiście do kategorii t. z. szkolnych doświadczeń, mających na celu objaśnienie lub ilustrację zjawisk i praw przyrody nieżywej, nie mogły więc, a nawet nie powinny były być skierowane rzekomo do wykrywania lub badania nowych objawów lub praw fizycznych,

2. Demonstracje i ćwiczenia w laboratorium chemicznym. Uczniowie II. roku odbywali ćwiczenia z chemii rozbiorowej, jakościowej, wykrywając w solach pojedynczych i złożonych, rozpuszczalnych i nierozpuszczalnych w wodzie zasady i kwasy. Po nabytej wprawie, te same składniki wykrywali w ciałach najwięcej rolnika obchodzących, mianowicie w ziemi, nawozach, minerałach, wodzie.

3. Z botaniki ogólnej i fizyologicznej odbywały się ćwiczenia i demonstracje w salach wykładowych (bo laboratorium roślinno-fizyologiczne jest nader szczupłe i służy zarazem na pomieszczenie zbiorów botanicznych i rolniczych), przy pomocy modeli i preparatów, znajdujących się w zbiorach szkoły, jak nie mniej na okazach żywych, o ile takowe mogły być zebrane. Mikroskopowe ćwiczenia prowadzone były w ten sposób, że uczniowie sami preparatów nie wykonywali, lecz tylko dostarczone im przez nauczyciela preparaty oglądali i objaśniali. W nauce botaniki systematycznej ćwiczyli się uczniowie w rozpoznawaniu roślin dla gospodarza ważnych, przeważnie na wycieczkach w pola i łąki, w części także przy pomocy zielników. Wielkiem utrudnieniem w skutecznym udzielaniu tej nauki był brak odpowiednio do potrzeb naszej szkoły zestawionej kolekcji roślin w ogrodzie botanicznym.

4. Z zoologii. Przy demonstracjach z zoologii posługiwał się nauczyciel tak okazami jak i modelami, kładąc przedewszystkiem nacisk na te grupy zwierząt, których dokładne poznanie dla rolnika ma szczególniejszą doniosłość, w tym też celu zadawał uczniom do wypracowania odpowiednie temata.

5. Z anatomii i fizjologii zwierząt domowych. Do demonstracji służył tutejszy dość cenny zbiór szkieletów, jako też stosunkowo szczupły dotąd zbiór modeli organów zwierzęcych i ich tkanek; tych ostatnich budowę demonstrowano uczniom przy pomocy mikroskopu. Niepomijano w tym celu żywych okazów zwierząt domowych, będących własnością tutejszego folwarku. Wykonywano również sekcje zwierząt, przy czem nauczyciel objaśniał budowę poszczególnych organów i ich wzajemne względem siebie położenie; na wzmiankę zasługuje sekcya wołu wykonywana w r. b. szkolnym w obec uczniów II. roku. Wreszcie dla utrwalenia i w danych wypadkach sprostowania wiadomości przyswojonych sobie przez uczniów, zadawano im temata do wypracowania, zwłaszcza z tych części anatomii i fizjologii, których dokładna znajomość jest dla hodowcy szczególniejszej pożądana.

6. Przy nauce rolnictwa ćwiczyli się uczniowie w rozpoznawaniu i bonitowaniu ziemi, oraz w rozmaitych pracach ręcznych, jako to w orce, włócznie, ekstyrpowaniu i wałkowaniu, w rozsiewaniu nasion ręką i siewnikami rzędownymi i szerokorzutnymi, w użyciu pielników i obsypywaczy, przyczem zaznajamiano ich dokładnie z obsługą dotyczących maszyn i narzędzi. Oprócz tego odbywały się z uczniami, zwłaszcza w miesiącach zimowych ćwiczenia w rozpoznawaniu różnych odmian roślin gospodarskich, w ocenianiu jakości i wartości użytkowej nasion, w wykrywaniu kianiarki w koniczynie, lucernie i t. p. Prócz tego ćwiczyli się uczniowie we

wszelkich innych robotach gospodarskich, o ile do tego folwark Czernichowski sposobności nastreczał. Podnieść wszakże wypada, że dla braku pola doświadczalnego nie można było uczniów zapoznać z wielu kulturami, których gospodarstwo Czernichowskie nie posiada, a nie mniej z takimi metodami uprawy, które na miejscu nie są praktykowane.

7. Z hodowli. Demonstracje z zakresu tego przedmiotu odbywały się głównie w krowiarni, gdzie wykładowca obznajamiał uczniów z sposobem żywienia krów dojnych, cieląt i rozplodnika, jak również zaznajamiał ich z ocenianiem kształtów u bydła rogatego, wskazywał na przyrost wagi żywej u cieląt i w tym celu ważył pojedyncze sztuki wobec uczniów, co parę tygodni; starszych sztuk nad pół roku nie można było ważyć z braku odpowiedniej wagi bydłowej. Na wycieczkach naukowych zaznajamiał uczniów z rozmaitemi rasami i odmianami zwierząt domowych, kładąc nacisk na dokładniejsze poznanie tych ras, a względnie odmian, które mają lub mieć mogą dla naszych stosunków krajowych szczególniejsze znaczenie. Temata zadawane uczniom do wypracowania tyczyły się przeważnie żywienia zwierząt domowych, przy rozmaitych kierunkach użytkowania.

8. Z administracyi i rachunkowości. Demonstracje i ćwiczenia praktyczne obejmowały: Układanie dyspozycyji peryodycznych i dniowych, zozkład robót i ich dozór, sporządzanie raportów i sprawozdań administracyjnych, różne obliczenia administracyjne, prowadzenie ksiąg rachunkowych, sporządzanie ksiąg inwentaryalnych, szacowanie inwentarza, wypracowanie i sprawdzanie sperand (preliminarzy), układanie projektu wykonania istniejącego planu gospodarskiego i t. p.

9. Z technologii. Z uczniami IIIgo roku przerabiano analizy z zakresu technologii chemicznej. Dokonano oznaczenia ilości ciał wyciągowych w słodzie, oznaczenie cukru w burakach metodą mechaniczną, chemiczną i fizyczną, oznaczenie mączki w ziemniakach metodą Krokera i zapomocą wagi (Wdówki). Celem dokładniejszego poznania procederu gorzelnianego zwiedzono górzelnię w pobliskiej wsi Facimiechu (własność Wgo Günthera), gdzie uczniowie przypatrzyli się całemu przebiegowi jednego zacieru. Wydemonstrowano destylację spirytusu na aparacie Siemens-Schwartzta, wpuszczonym w ruch zapomocą pary. Wyrób spirytusu z buraków objaśniono praktycznie na otrzymanym w darze modelu gorzelnii buraczanej p. Lisowskiego z Jurkowa. Przeprowadzono rozbiór chemiczny mleka od krów rasy holenderskiej i berneńskiej, oznaczając gęstość, ilość tłuszczu, śmietany i sernika. Dokonano rozbioru chemicznego buraków pastewnych z folwarku zakładowego.

10. Z miernictwa przerobiono w polu wiele zadań przy użyciu najprostszych przyrządów, wykonano pomiary i zdjęcia kątów łańcuchem, dyoptrą i zwierciadłem kątowem. Wykonano pomiary linii w części lub zupełnie niedostępnych. Przeprowadzono pomiary i zdjęcia mniejszych i większych powierzchni zapomocą busoli, stołu mierniczego i t. p.

Z niwelacyi dokonano i oznaczono spadki dróg, powierzchni pól, zdjęcia planów warstwicowych dla celów drenarskich i t. p. zapomocą najprostszych przyrządów i uniwersalnego instrumentu niwelacyjnego. Prócz tego zajmowano uczniów rysowaniem planów zdjętych i zadań wykonanych lub wykonać się mających, o ile czas na ćwiczenie z przedmiotu tego dozwalał.

11. Z budownictwa przerysowali uczniowie systematycznie części konstrukcyjne budynków jak konstrukcje murów, wiązań dachowych i stropów. W półroczu letniem wykonane zostały przez uczniów samoistne projekty niektórych budynków gospodarskich w rzutach z przekrojem, projektem wewnętrznego urządzenia i fasad. Nadto wypracowane zostały przedmiary i kosztorysy budynków wedle podanych planów.

12. Z melioracyi wykonano pomniejsze projekty robót drenarskich i nawodniania zapoznano w polu uczniów ze zdjęciem planów drenarskich, oraz z robotami przy użyciu odpo-

wiednich narzędzi, o ile skromnie i bardzo szczupło wyznaczony planem nauk czas ćwiczeń na to pozwalał.

13. Z mechaniki rolniczej przeprowadzone demonstracje skierowane być mogły li tylko na obznajomienie uczniów z konstrukcją całych maszyn i ich części składowych na małym zbiorze modeli i maszyn naturalnej wielkości, demonstracje zaś w kierunku użycia maszyn i narzędzi o tyle, o ile z nadarzonej sposobności w czasie wykonywanych robót na tutejszym folwarku skorzystać można było. Nie przeprowadzano żadnych doświadczeń porównawczych przy użyciu rozmaitych maszyn i narzędzi, ani pod względem siły pociągowej, jakości wykonanej pracy i sposobu jej wykonywania z powodu braku wielu okazów, w które szkoła dotychczas zaopatrzoną być nie mogła i z powodu tego, że wyznaczony czas na demonstracje i ćwiczenia z mechaniki nie zawsze zejść się może z wykonywanymi robotami przez folwark miejscowy, a szkoła koni własnych nie posiada, forwark zaś nie zawsze jest w możności dostarczenia pociągów potrzebnych.

14. Z weterynaryi przeprowadzono liczne demonstracje na zwierzętach doprowadzonych z okolic. W stajni miejscowej przeprowadzono kilka operacji położniczych u krów, rozbierano macice ciężarne na okazach dostarczonych z rzeźni krakowskiej przez profesora weterynaryi. Wydemonstrowano zakładanie przyrządów i opasek przy chirurgicznych zbroczeniach oraz użycie pęt do operacyjnych zabiegów. Sporządzano i podawano leki domowe chorym zwierzętom. Wyleczono złamaną nogę u konia folwarcznego. Nadto przeprowadzono liczne demonstracje mikroskopowe preparatów patologicznych.

15. Wycieczki naukowe. a) We wrześniu 1887 r. zwiedzali uczniowie dwukrotnie wystawę krajową w Krakowie, przedewszystkiem w celu przypatrzenia się działowi zwierząt domowych, jakoteż ziemiopłodów. Kierujący wycieczką nauczyciele udzielali objaśnień.

b) W dniu 19. kwietnia b. r. uczniowie r. III. zwiedzili pod przewodnictwem docenta encyklopedyi leśnictwa p. Stanisława Remina jeden z rewirów lasów, należących do dóbr hrabstwa Tenczyńskiego i zapoznali się tam z racjonalnie i wzorowo prowadzoną kulturą leśną jak niemniej z administracją i rachunkowością gospodarstwa lasowego.

c) W dniu 9. maja b. r. urządzoną została z uczniami r. II. wycieczka do Krakowa celem zwiedzenia warsztatów mechanicznych i składów maszyn i narzędzi rolniczych. Tu nadmienić należy, że wycieczka ta nastęrczyła sposobność do doskonałego wydemonstrowania i zapoznania uczniów z maszynami więcej zawziętej i skomplikowanej konstrukcyi jak np. z żniwiarką, z automatycznym przyrządem do odkładania, młocarnią złożoną, kilku systemami siewników i t. p. Nadto zapoznano uczniów z fabrycznem urządzeniem warsztatów mechanicznych nowo-urządzonej fabryki W. Ludwika Zieleniewskiego, który tak dalece okazał się uprzejmym, że w dniu tym wprowadził w ruch całą fabrykę maszyn i osobiście udzielił uczniom szczegółowych informacyi, oraz każdy dział jak najdokładniej wydemonstrował.

Zwiedzono wtedy także skład maszyn i narzędzi rolniczych W. S. Mikuckiego, reprezentanta firmy „Claytona i Shuttlewortha“ w Krakowie, który jak corocznie tak i teraz z wszelką gotowością zajął się systematycznym zestawieniem bardzo bogatego składu maszyn, a tym sposobem przyczynił się do łatwego zapoznania uczniów z urządzeniami i konstrukcją takich maszyn, które największego w czasie obecnym doznają zastosowania, a dla swych wysokich cen i braku nawet jakiegokolwiek na nie pomieszczenia zakupione być nie mogą dla zakładu tutejszego.

d) W dniach 23. i 24. maja odbyli uczniowie roku III. wycieczkę naukową do gospodarstw pobliskich pod kierunkiem profesorów Dra A. Prażmowskiego i M. Piotrowskiego.

W dniu pierwszym wycieczki zwiedzali uczniowie dobra Izdebnik, własność ks. Montleart, zostające pod zarządem znanego w kraju dyrektora p. Seelinga v. Saulenfels. Pan dyrek-

tor Seeling zaprowadził najpierw uczniów do stajni i zapoznał ich z wynalezioną przez siebie metodą odgoryczania łąbinu, tłumacząc szczegółowo cały proceder, poczem przeprowadził w ich obecności próbę żywienia jałownika i krów mlecznych odgoryczonym łąbinem, a wreszcie po zwiedzeniu obory, stajen końskich i kurników, okazał niedawno urządzoną wzorową mleczarnię (systemu Schwartza). Następnie udali się uczniowie na wozach w pola, gdzie zapoznali się z zaprowadzonym systemem produkcji roślinnej, ze sposobem uprawy roli, przypatrzyli się częścią już wykonanym, częścią w toku wykonania będącym melioracyom rolnym (drenowanie i plantowanie) i zwiedzili umiejętnie prowadzoną plantację wikliny i chmielu, oraz z wielką znajomością rzeczy prowadzone roboty około zabudowania i uregulowania potoku górskiego. Po powrocie okazał jeszcze p. Seeling model sikawki wiejskiej własnego pomysłu, urządzoną przez siebie suszarnię na owoce i jarzyny (suszone jarzyny izdebnicke otrzymały na wystawie krakowskiej medal srebrny i zalecone zostały do użytku przez krakowskie Towarzystwo lekarskie), wreszcie znaną ze swoich wyrobów fabrykę nalewek i likierów izdebniczych.

Następnego dnia udali się uczniowie do znanego w kraju i zasłużonego zakładu produkcji nasion pastewnych w Kleczy górnej pod Wadowicami. P. Sławiński osobiście oprowadzał uczniów po polach, okazując im piękne swoje trawostany i tłumacząc, jakie wymagania mają poszczególne gatunki traw pod względem uprawy, przysposobienia roli, siły nawozowej i jakie ostrożności należy zachować przy ich zasiewie i sprzęcie. W dalszym ciągu zwiedzili uczniowie stodoły i spichrz i zapoznali się tutaj szczegółowo ze sposobami suszenia, omłotu, czyszczenia i sortowania nasion traw i innych roślin pastewnych.

Uważamy za miły obowiązek złożyć Wpanu dyrektorowi Seelingowi i Wpanu Przewodzącemu Sławińskiemu najserdeczniejsze podziękowanie tak za trudy w oprowadzaniu i pouczaniu uczniów, jakoteż za prawdziwie gościnne ich przyjęcie.

IX.

Naukowe prace profesorów.

1. Dr. Ludwik Birkenmajer ogłosił w roku 1887 następujące rozprawy naukowe:

w języku polskim:

a) Nowa teoria kształtu i grawitacji ziemi. Część I. Wywody teoretyczne, 40 (ogłoszone w pamiętniku krakowskiej Akademii umiejętności tom XIII.);

w języku niemieckim:

b) Ueber die durch die Fortpflanzung des Lichtes hervorgerufenen Ungleichheiten in der Bewegung der physischen Doppelsterne (ogłoszone w „Sitzungsberichte der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien“, mathem.-naturwissensch. Classe, Bd. 93);

w języku francuskim:

c) „De diebus naturalibus eorumque aequatione“ Ouvrage de Barthélemi Berp de Valentia astronome du XVme siècle. Edit d'après le texte du Ms. Nr. 759 de la Bibliothèque du comte Ossoliński à Leopol et suivi des notes scientifiques, par Louis Birkenmayer (publikowane w XXI. tomie Bullettins di Bibliografia e di Storia della Scienze matematiche e fisiche; wydawanem w Rzymie przez księcia B. Boncompagni).

2. Prace wykonane w laboratorium roślinno-fizyologicznem. W ubiegłym roku szkolnym prowadzone były w dalszym ciągu rozpoczęte przed laty trzema (p. spraw. dyrekcyi za r. 1885/6) badania nad brodawkami korzeniowemi roślin motylkowych, pocztywanemi od pewnego czasu za specjalne organa assymilacji atmosferycznego azotu. Rezultaty tych badań podał Dr. Prażmowski w odczycie, który miał we Lwowie podczas ostatniego Zjazdu przyro-

dników polskich w lipcu r. b. Krótkie streszczenie tych badań ogłoszone zostało w *Botanischer Centralblatt*, obszerniejsza zaś praca, dotycząca tego samego przedmiotu, będzie niebawem przedłożona c. k. Akademii umiejętności w Krakowie.

Z pracowni roślinno-fizyologicznej wyszła także ogłoszona w rocznikach Akademii umiejętności (Rozprawy i sprawozdania wyd. matem.-przyrod. T. XVIII.) praca Dr. A. Prażmowskiego p. t.: „O tworzeniu się zarodników u bakteryj“, a krótkie streszczenie tej samej pracy pojawiło się następnie w *Biolog. Centralblatt* Bd. VIII. 1888 p. 301—308.

Nadmienić wreszcie wypada, że podczas ostatniej wystawy rolniczo-przemysłowej w Krakowie Dr. Prażmowski należał do komisji sędziów dla grupy Tej (zboża i rośliny pastewne) i jako sprawozdawca tejże komisji ogłosił w „Tygodniku rolniczym“ krakowskim w Nr. 45. i 46. rzecz p. t.: „zboża i rośliny pastewne na krajowej wystawie rolniczo-przemysłowej w Krakowie“.

3. Dr. Franciszek Stefczyk ogłosił w ciągu roku szkolnego w warszawskim miesięczniku „Ateneum“ rozprawę pod tytułem: „Po upadku Bolesława Śmiałego“ (także osobna odbitka). Jest to niejako dalszy ciąg poprzedniej rozprawy: „Upadek Bolesława Śmiałego“.

4. Dr. Andrzej Walentowicz ogłosił w r. 1888:

a) w Lwowskim „Przeglądzie weterynarskim“ t. III. rozprawę p. t. „O wpływie nerwu nażrennego zewnętrznego na wydzielanie mleka u owiec i kóz“.

b) W XIV. tomie „pamiętnika matematyczno przyrodniczego Akademii umiejętności“ obszerną rozprawę z 2 litogr. tablicami p. t. „O przypadku dwupłciowości obustronnej u świni“ (Hermaphroditismus bilateralis).

c) O budowie stajen i umieszczeniu zwierząt domowych ze stanowiska higieny. (Odbitka z „Przeglądu weterynarskiego“).

5. Piotr Giermański ogłosił na podstawie wykonanych prac w laboratorium chemicznem tutejszej szkoły:

a) Rozbiory chemiczne mleka rozmaitych ras bydła krajowego, a w szczególności obory holenderskiej w Czernichowie, pod względem gęstości, ilości śmietany, tłuszczu i popiołu.

b) Szczegółowy rozbiór buraków pastewnych, pod względem ich siły pokarmowej. Obie te rozprawy ogłoszone były w *Tygodniku rolniczym* krakowskim w Nr. 18.

c) Produkty utlenienia olejku terpentynowego (rozprawa doktorska).

X.

Folwark.

W sprawozdaniach z poprzednich dwóch lat podano opis całego gospodarstwa, jakoteż sposób prowadzenia tegoż na folwarku Czernichowskim. W roku 1887/8 nie zmieniło się nic pod tym względem, dodać tylko potrzeba, że częściowa powódź zrobiła znowu znaczną szkodę, szczególnie w zbiorze pasz w r. 1887. Należałoby więc przyspieszyć roboty około dokończenia obwałowania Wisły i wybudowania potrzebnych szluz, aby pole „Łazy“ było od ciągłych powodzi zabezpieczone.

Również należy wprowadzić w wykonanie odpowiedni plan gospodarstwa lasowego, co wpłynie także na lepsze wyniki finansowe z folwarku. Budynki folwarczne wymagają rekonstrukcji, a w szczególności chlewy i szopa na narzędzia rolnicze.

Jest także nagląca potrzeba przenieść gnojarnię, co jednak równocześnie z rekonstrukcją budynków będzie można wykonać.

Wyniki tegorocznych zbiorów przedstawiają się, jak następuje:

A. Zboża			Zebrano	
Nazwa plonu	Obszar zasiany	Wysiano	w ziarnie	w słomie
Żyto	9 morg	9·7 ctn. m.	47 ctn. m.	149·75 ctn. m.
Pszenica	3 „	3 „	42·85 „	115·15 „
Jęczmień	5 „	5·25 „	67·24 „	90·5 „
Owies	11·5 „	11·85 „	156·22 „	225·26 „
Owies w mieszance	6 „	5 „	— „	— „

B. Pasze.

Nazwa plonu	Przestrzeń upraw.	Pasza zielona	Siano
Trawy i siana łąkowe	7½ morg.	— ctn. m.	71 ctn. m.
Koniczyny	8½ „	352·75 „	38 „
Mieszanki	6½ „	422·45 „	42 „
Lucerny	1 „	110 „	— „
Koński ząb	1 „	481·80 „	— „

C. Okopowe.

	Przestrzeń uprawna	Zebrano
Ziemniaki	5 mórg	438 ctn. m.
Buraki pastewne	4 „	1364 „

Chmielu zebrano z 1½ morga I. gatunku 354 kg., II. gatunku 100 kg.

Obora bydła holenderskiego liczyła 12 krów dojnych, 2 jałówki, 1 buhaj i 1 sztuka przychowku.

Udój mleka w czasie od 1. września 1887 do 1. września 1888 wynosił 38.558 litrów, co czyni przecięciowo 107 ltr. dziennego udoju od wszystkich krów, a 3.213 ltr. od jednej sztuki rocznie.